

DIAGNOZA PRZEMOCY W RODZINIE

ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM STOSOWANIA
PRZEMOCY WOBEC DZIECI I MŁODZIEŻY
W GMINIE LUBLINIEC

Centrum Profilaktyki i Reeducacji "Atelier" Sp. z o.o.

ul. Grzegórzecka 10, 31-530 Kraków

tel/fax 12 427-21-41

kom. 535 528 787

e-mail: biuro@atelier-profilaktyka.edu.pl

www.atelier-profilaktyka.edu.pl

Spis treści

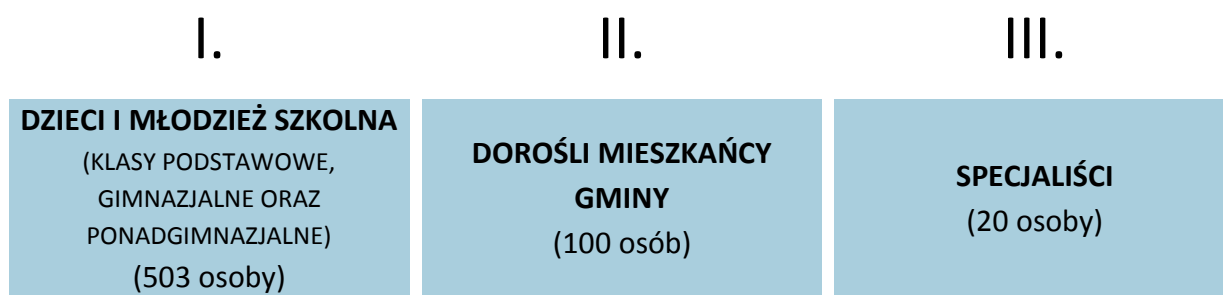
1. WPROWADZENIE DO BADANIA.....	3
2. METODOLOGIA BADANIA	4
3. ZJAWISKO PRZEMOCY W RODZINIE Z PERSPEKTYWY DZIECI I MŁODZIEŻY SZKOLNEJ GMINY LUBLINIEC.....	5
3.1. STRUKTURA BADANEJ PRÓBY	5
3.2. UZYSKANE WYNIKI	6
4. ZJAWISKO PRZEMOCY W RODZINIE Z PERSPEKTYWY DOROSŁYCH MIESZKAŃCÓW GMINY LUBLINIEC.....	20
4.1. STRUKTURA BADANEJ PRÓBY	20
4.2. UZYSKANE WYNIKI	20
5. ZJAWISKO PRZEMOCY W RODZINIE Z PERSPEKTYWY SPECJALISTÓW W GMINIE LUBLINIEC.....	26
5.1. OCENA PROBLEMU PRZEMOCY W RODZINIE NA TERENIE GMINY LUBLINIEC.....	26
5.2. CZYNNIKI SPRZYJAJĄCE PRZEMOCY W RODZINIE.....	27
5.3. ŹRÓDŁA WIEDZY O PRZYPADKACH PRZEMOCY W RODZINIE, SPOSOBY REAGOWANIA ORAZ ICH WERYFIKACJA	28
6. PODSUMOWANIE BADANIA I REKOMENDACJE DO DALSZYCH DZIAŁAŃ.....	31
7. RAŻĄCE ROBLEMY UCZNIÓW, PODŁOŻE, UMIJETNOŚCI OPIEKUŃCZO-WYCHOWACZE.....	33

1. Wprowadzenie do badania

Głównym celem badania było **ustalenie skali zagrożeń i problemów społecznych związanych ze zjawiskiem przemocy w rodzinie, ze szczególnym uwzględnieniem przemocy wobec dzieci i młodzieży na terenie Gminy Lubliniec**. Diagnoza problemu miała służyć przede wszystkim:

- **Identyfikacji rażących problemów dzieci i młodzieży w środowisku szkolnym związanych ze zjawiskiem przemocy,**
- **Wyłonieniu podłoża występujących problemów,**
- **Wskazaniu umiejętności z obszaru problemów opiekuńczo-wychowawczych, które należy doskonalić.**

By zrealizować to zadanie przeprowadzono badanie, które objęło trzy wybrane grupy mieszkańców gminy: dzieci i młodzież szkolną, dorosłych mieszkańców gminy oraz ekspertów. **łącznie w badaniu wzięło udział 623 mieszkańcy gminy**. Zróżnicowany dobór próby do badania pozwolił na pogłębienie badanych zjawisk związanych bezpośrednio z zagrożeniami społecznymi na terenie gminy Lubliniec i uzyskanie informacji oraz opinii z różnych środowisk uczniów szkolnych. Analiza i interpretacja danych pozwoliła na sformułowanie wniosków oraz rekomendacji względem planowanych przyszłych działań profilaktycznych dotyczących przemocy na terenie gminy.

Graf. 1.1. Grupy biorące udział w diagnozie

Badanie zostało przeprowadzone wśród trzech grup uczniów: uczniów szkoły podstawowej, gimnazjalnej oraz ponadgimnazjalnej. W takim podziale zostaną zaprezentowane również wyniki i ich analiza, co posłuży wychwyceniu nasileniu zjawisk oraz zaobserwowaniu ogólnych tendencji. Niniejszy raport stanowi podsumowanie badania „Diagnoza przemocy w rodzinie ze szczególnym

uwzględnieniem stosowania przemocy wobec dzieci i młodzieży w gminie Lubliniec” przeprowadzonego przez Centrum Profilaktyki i Reedukacji „Atelier”.

2. Metodologia badania

Badanie diagnozujące problemy społeczne związane z przemocą na terenie Gminy Lubliniec przeprowadzono z wykorzystaniem jakościowych i ilościowych technik badawczych.

Część jakościowa badania realizowana była w październiku 2014 roku. 20 pracowników placówek szkolnych, w tym nauczycieli i pedagogów wraz z pracownikami socjalnymi wzięło udział w indywidualnych wywiadach pogłębionych udzielając informacji związanych z obszarem przemocy rodzinnej w kontekście wykonywanej pracy oraz możliwych działań zaradczych.

Badanie ilościowe realizowane były w październiku 2014 roku, przy użyciu papierowego kwestionariusza, który zapewniał standaryzację zbieranych danych. Koncepcja badania uwzględniła zapewnienie trafności i rzetelności planowanych działań, z czym wiązała się przede wszystkim triangulacja źródeł danych, która polegała na zgromadzeniu danych od różnych grup uczniów (szkoły podstawowej, gimnazjalnej, ponadgimnazjalnej) oraz dorosłych mieszkańców gminy. Zebrane dane umożliwiły poznanie opinii oraz postaw względem problemu przemocy w rodzinie oraz kwestii związanych ze zjawiskiem.

W celu znalezienia odpowiedzi na główne kwestie problemowe przeprowadzone zostały trzy komplementarne badania, odpowiadające wybranym grupom mieszkańców gminy: dzieci młodzieży szkolnej, dorosłych mieszkańców oraz specjalistów. Do badania wybrano grupy, których opinie pozwoliły na wieloaspektowe potraktowanie badanej tematyki, analizę nasilenia oraz dynamiki wybranych problemów. Każda grupa respondentów wniosła coś nowego względem badanych zagadnień i pozwoliła na lepszą diagnozę oraz głębsze zrozumienie, czego efektem końcowym jest niniejszy raport z badań.

Kwestionariusz ankiety użyty w badaniu miał, niezależnie od badanej grupy, podobną konstrukcję. Różnice w kwestionariuszach kierowanych do różnych grup, związane były przede wszystkim z ich specyfiką, która wymagała szeregu spersonalizowanych pytań – np. w przypadku sprzedawców pytano przede wszystkim o doświadczenia zawodowe oraz opinie o nasileniu zjawisk wśród młodzieży niepełnoletniej. Ankieta wypełniana była samodzielnie przez badanych, co ma niebagatelną rolę w przypadku badania postaw i opinii względem delikatnych i drażliwych kwestii (alkoholizm, przemoc, zażywanie narkotyków). Przed przystąpieniem do ankietowania młodzieży za każdym razem uzyskano zgodę dyrekcji szkół na przeprowadzenie badania w placówce szkolnej.

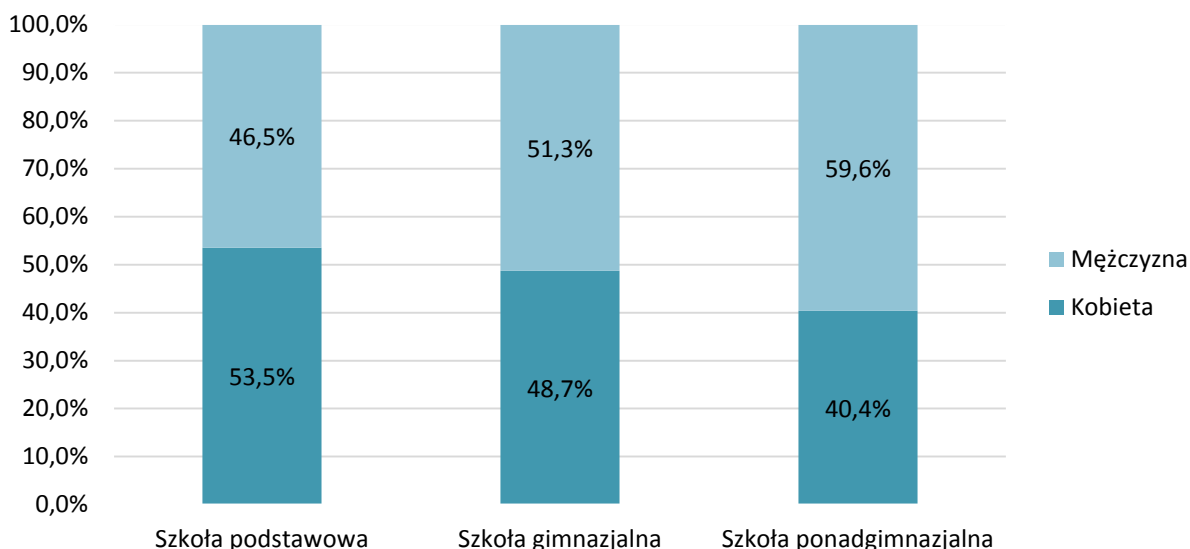
Ankietowani, przed udziałem w badaniu, poinformowani zostali o całkowitej anonimowości oraz o zasadach wypełniania papierowych kwestionariuszy, tak by unikać ewentualnych braków danych.

Wyniki przedstawione w raporcie mają charakter procentowy, a ewentualne dysproporcje związane są z zaokrągleniem do liczb całkowitych. W przypadku części badania dotyczącej młodzieży szkolnej analizy zostały przedstawione na zasadzie porównań między uczniami szkoły podstawowej a uczniami szkoły gimnazjalnej. Jeżeli odpowiedzi na dane pytanie nie zostały przedstawione z podziałem na grupy oznacza to, że zostało one zadane tylko i wyłącznie gimnazjalistom.

3. Zjawisko przemocy w rodzinie z perspektywy dzieci i młodzieży szkolnej gminy Lubliniec

3.1. Struktura badanej próby

W badaniu wzięło udział 503 uczniów, w tym 99 uczniów szkoły podstawowej, 119 uczniów szkoły gimnazjalnej oraz 285 uczniów szkoły ponadgimnazjalnej. Wśród uczniów szkoły podstawowej w próbie znalazło się 46,5% mężczyzn oraz 53,5% kobiet. Wśród uczniów szkoły gimnazjalnej były 51,3% mężczyzn oraz 48,7% kobiet, zaś w przypadku uczniów szkoły ponadgimnazjalnej przebadano 59,6% mężczyzn oraz 40,4% kobiet.

Wyk. 3.1. Struktura badanej próby wg płci i szkoły

3.2. Uzyskane wyniki

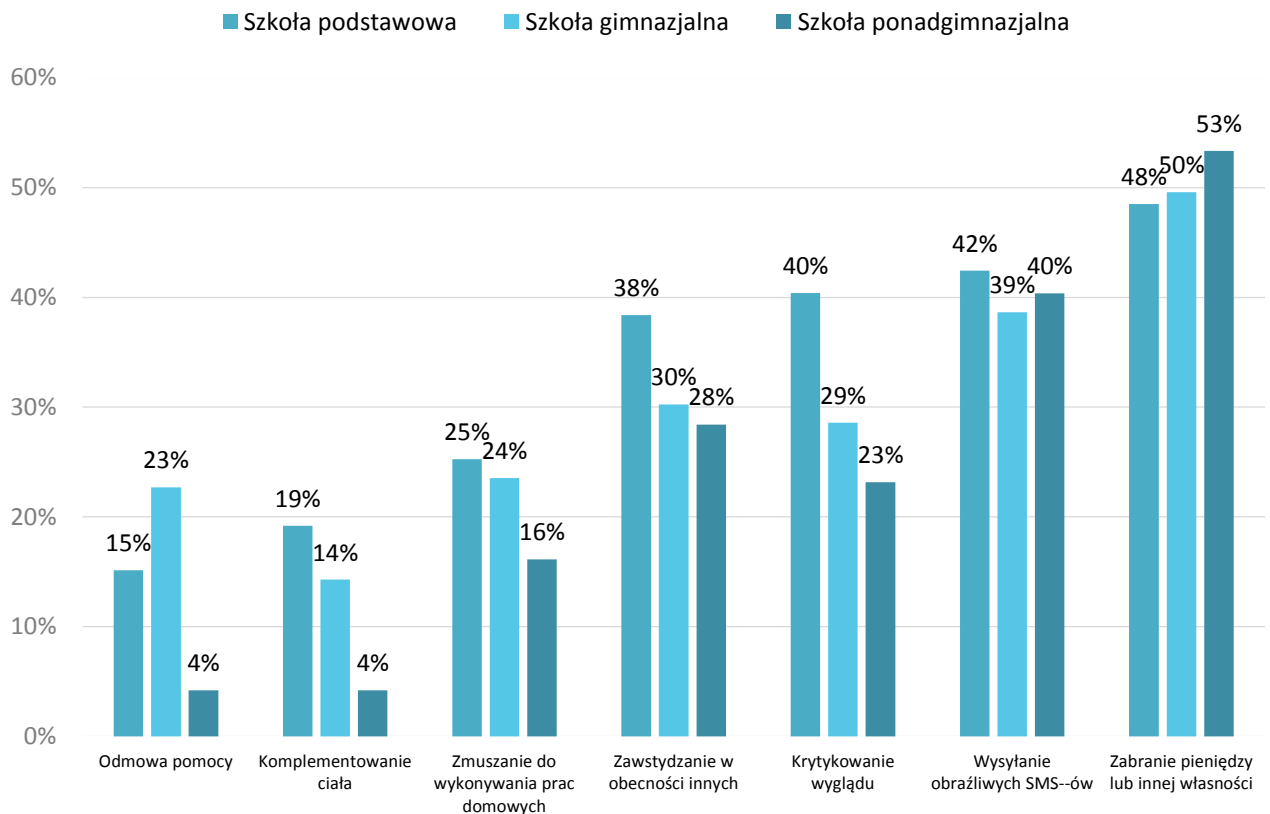
Badanie skierowane do dzieci i młodzieży szkolnej miało na celu przede wszystkim identyfikację rażących problemów związanych ze zjawiskiem przemocy domowej oraz pomóc ocenić skalę zjawiska na terenie gminy Lubliniec. W tym celu uczniom szkoły podstawowej, gimnazjalnej oraz ponadgimnazjalnej zadano szereg pytań. Kwestionariusza dla poszczególnych grup uczniów nie różniły się od siebie, co pozwoliło na porównywanie i analizowanie otrzymanych wyników w podgrupach.

Pierwsze pytanie dotyczyło identyfikacji wybranych zachowań jako aktów przemocy fizycznej lub psychicznej. Jak pokazują zebrane dane, uczniowie nie mają problemu z klasyfikacją sytuacji lub zachowań, które wiążą się z przemocą fizyczną. Na pobicie pięścią lub przedmiotem wskazywało 93% uczniów szkoły ponadpodstawowej, 85% uczniów szkoły gimnazjalnej oraz 88% uczniów szkoły podstawowej. Na spoliczkowanie wskazywało 78% uczniów szkoły podstawowej, 63% gimnazjalistów oraz 65% uczniów szkoły ponadgimnazjalnej.

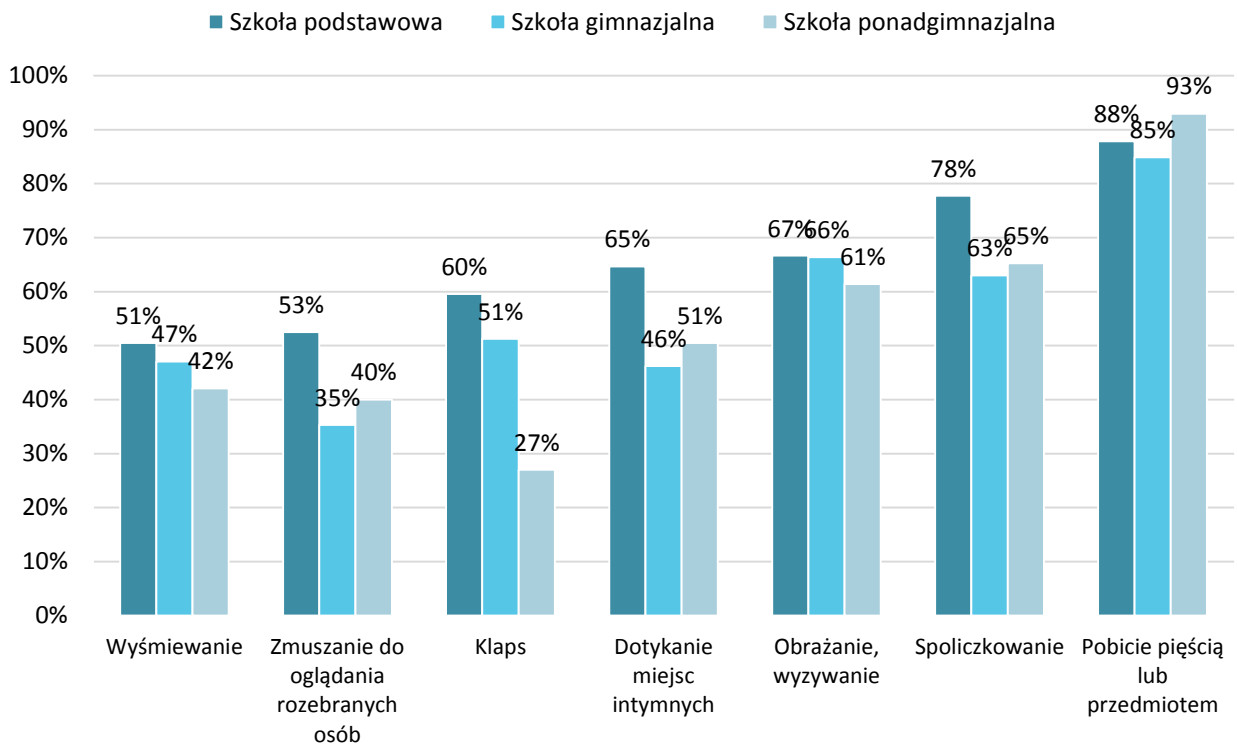
Można zauważyć, że przemoc seksualną łatwiej identyfikowali uczniowie szkoły podstawowej, względem pozostałych uczniów – na dotykanie miejsc intymnych wskazywało 65% uczniów klas podstawowych, ponad połowa wybrała zmuszanie do oglądania rozebranych osób, zaś prawie co piąty respondent szkoły podstawowej wybrała komplementowanie ciała.

Większość uczniów, którzy wzięli udział w diagnozie, miała problem z jednoznacznym ustosunkowaniem się do zachowań i sytuacji związanych z przemocą psychiczną (odmowa pomocy,

krytykowanie wyglądu, czy zawstydzenie w obecności innych). Wskazuje to na potrzebę uzupełnienia wiedzy w tej kwestii oraz poinstruowania uczniów o możliwościach reagowania i szukania pomocy.

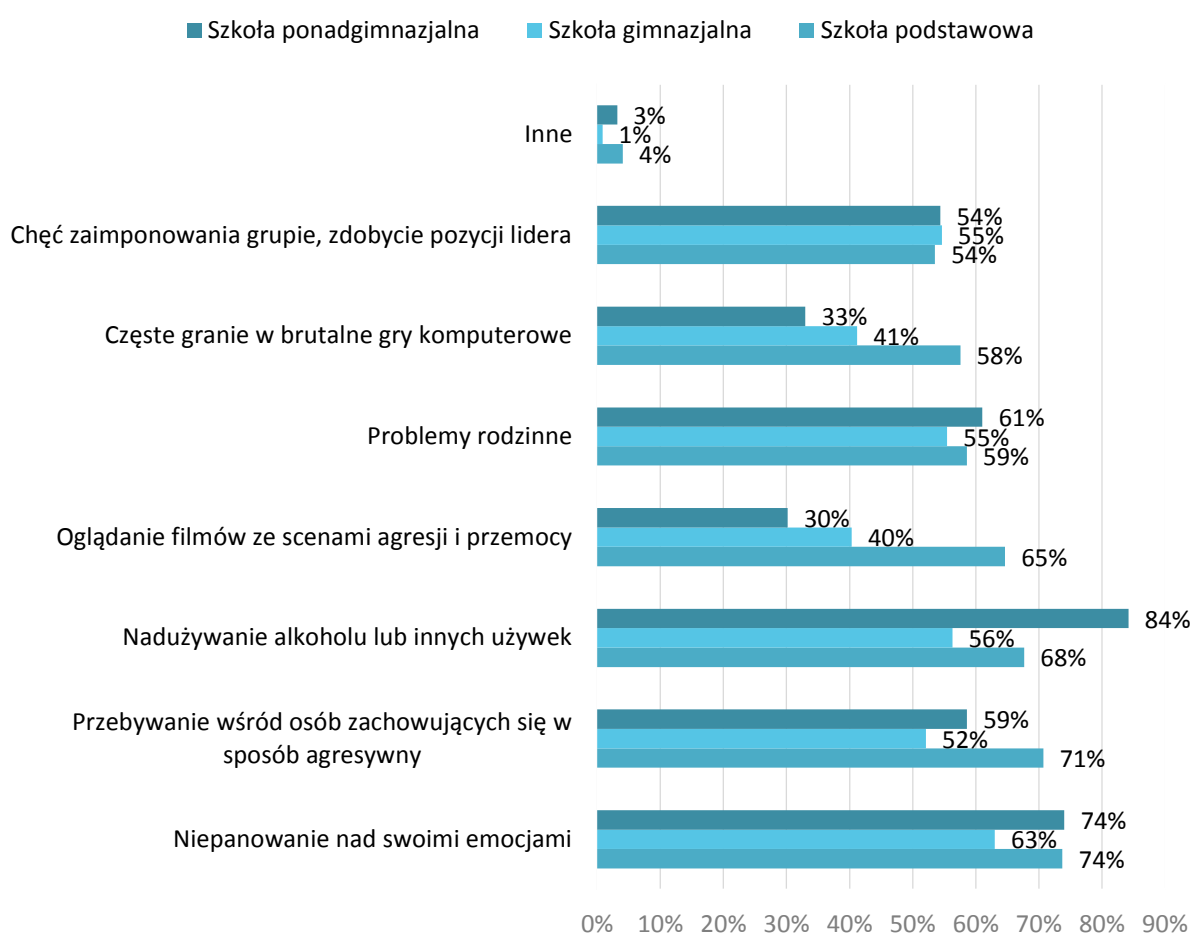

Wyk. 3.3. Które z wymienionych sytuacji są Twoim zdaniem aktem przemocy? (1)

Wyk. 3.4. Które z wymienionych sytuacji są Twoim zdaniem aktem przemocy? (2)

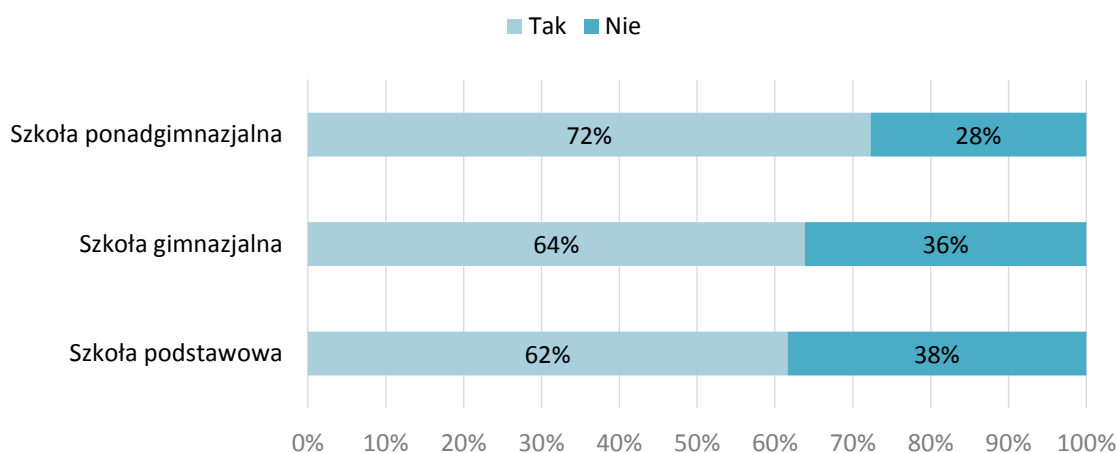
Kolejne pytanie dotyczyło przyczyn przemocy. Uczniowie mogli wybrać kilka odpowiedzi zgodnie ze swoją wiedzą i przekonaniem dotyczącymi zagadnienia. Najczęściej wskazywane było niepanowanie nad swoimi emocjami, przebywanie wśród osób zachowujących się w sposób agresywny oraz nadużywanie alkoholu lub innych używek. Na niepanowanie nad emocjami wskazywało 74% uczniów szkoły podstawowej, 63% szkoły gimnazjalnej oraz 74% szkoły ponad gimnazjalnej. Przebywanie wśród osób zachowujących się w sposób agresywny jest wskazywane jako przyczyna przemocy przez 71% uczniów szkoły podstawowej, 52% szkoły gimnazjalnej oraz 59% szkoły ponadgimnazjalnej. Nadużywanie alkoholu lub innych używek deklaruje 68% uczniów szkoły podstawowej, 56% szkoły gimnazjalnej oraz 84% szkoły ponadgimnazjalnej. Warto zauważyć, że odpowiedzi, które różnicują grupy uczniów związane były z naśladowaniem agresywnych zachowań – częste granie w gry komputerowe oraz oglądanie filmów ze scenami agresji i przemocy. Na te czynniki częściej wskazywali młodsi respondenci – uczniowie klas podstawowych.

Wyk. 3.5. Jakie mogą być Twoim zdaniem przyczyny przemocy?

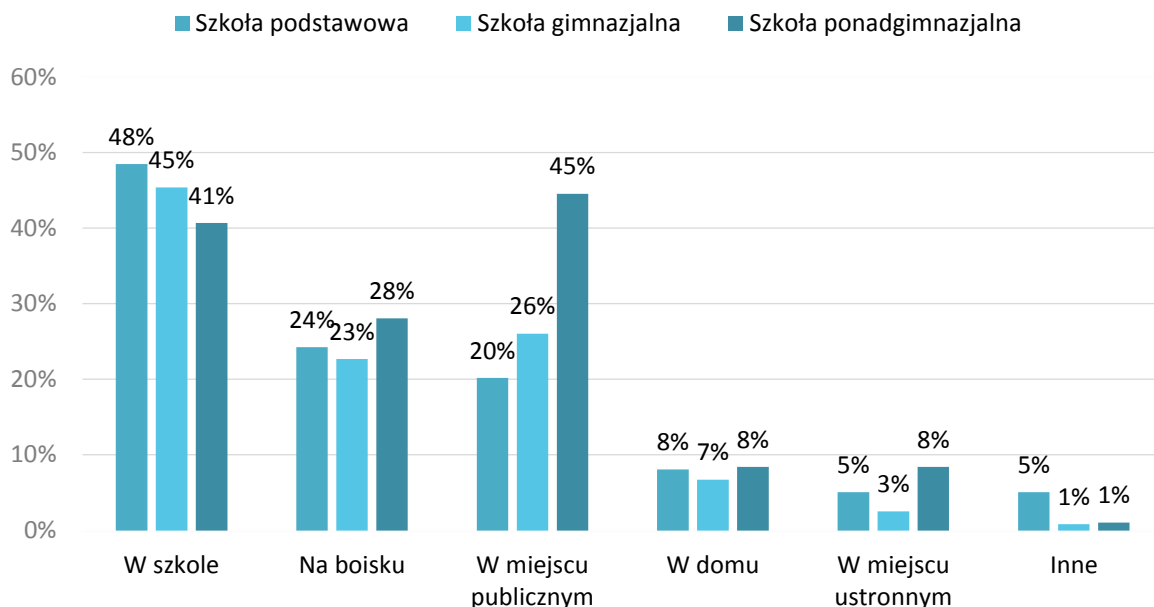

Większość badanych dzieci i młodzieży szkolnej deklaruje, że byli kiedykolwiek świadkami przemocy. W przypadku uczniów szkoły podstawowej i gimnazjalnej wskaźniki odpowiedzi na pytanie są do siebie zbliżone – ponad 60% wskazuje, że zdarzyło im się być świadkiem przemocy. W przypadku młodzieży gimnazjalnej odsetek tych odpowiedzi jest większy o 10 punktów procentowych i wynosi 72%.

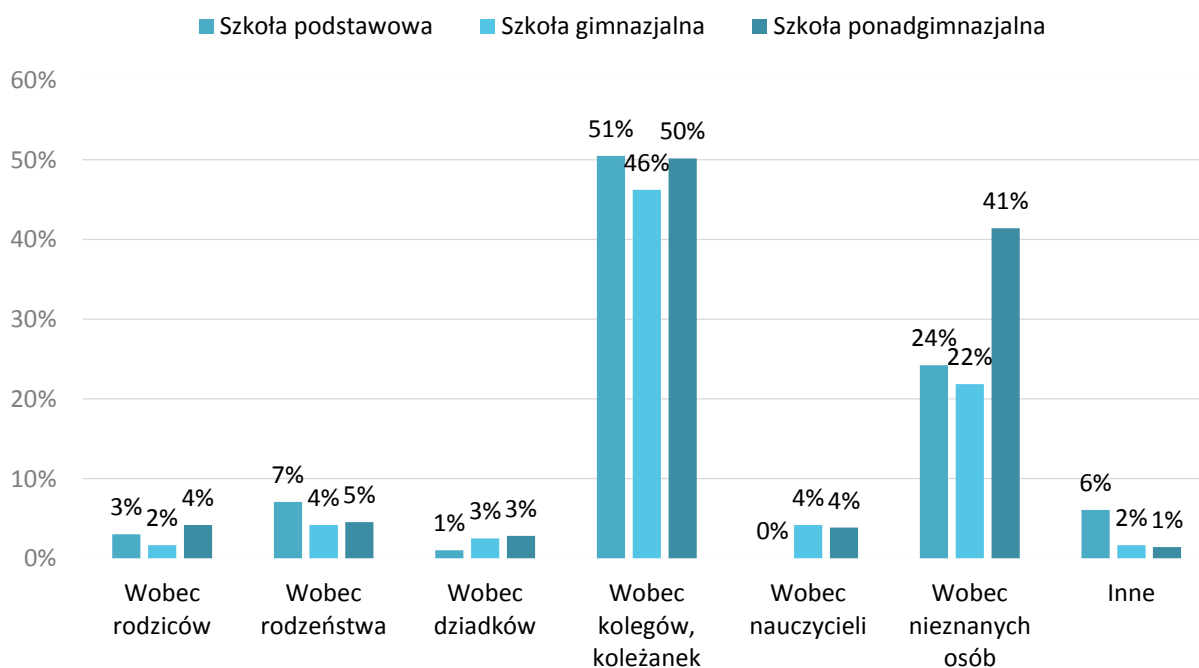
Wyk. 3.6. Czy byłeś kiedykolwiek świadkiem przemocy?

Spośród uczniów, którzy byli świadkiem przemocy prawie połowa zauważyła ją na terenie szkoły – 48% uczniów szkoły ponadgimnazjalnej, 45% uczniów szkoły gimnazjalnej oraz 41% uczniów szkoły podstawowej. Na teren boiska wskazało ponad co czwarty uczeń szkoły podstawowej i ponadgimnazjalnej oraz co czwarty uczeń szkoły gimnazjalnej. Otrzymane wyniki są niepokojące i wskazują na potrzebę poprawy bezpieczeństwa uczniów na terenie budynku szkoły oraz wokół niej. Do przemocy domowej przyznaje się 7-8% uczniów wszystkich szkół.

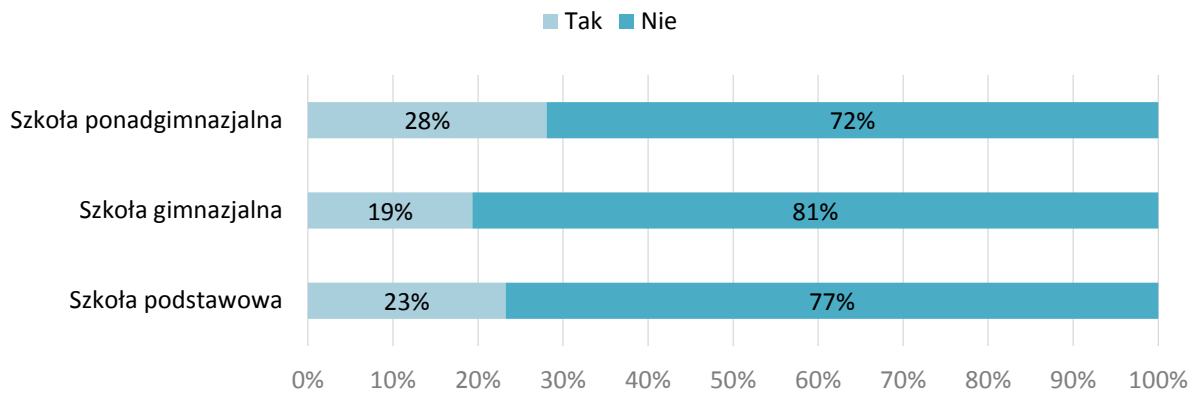
Wyk. 3.7. Gdzie akt przemocy, którego byłeś świadkiem miał miejsce?

Spośród uczniów, którzy byli świadkiem przemocy około połowa respondentów wskazuje, że ofiarami takich sytuacji padali ich koledzy i koleżanki. 24% uczniów szkoły podstawowej, 22% szkoły gimnazjalnej oraz 41% szkoły ponadgimnazjalnej odpowiedziało, że ofiarami padły nieznane osoby. Po 4% uczniów szkoły gimnazjalnej oraz ponadgimnazjalnej wskazało, że w roli ofiar występowali nauczyciele. Pozostałe osoby wskazują członków rodziny – rodziców, rodzeństwo lub dziadków.

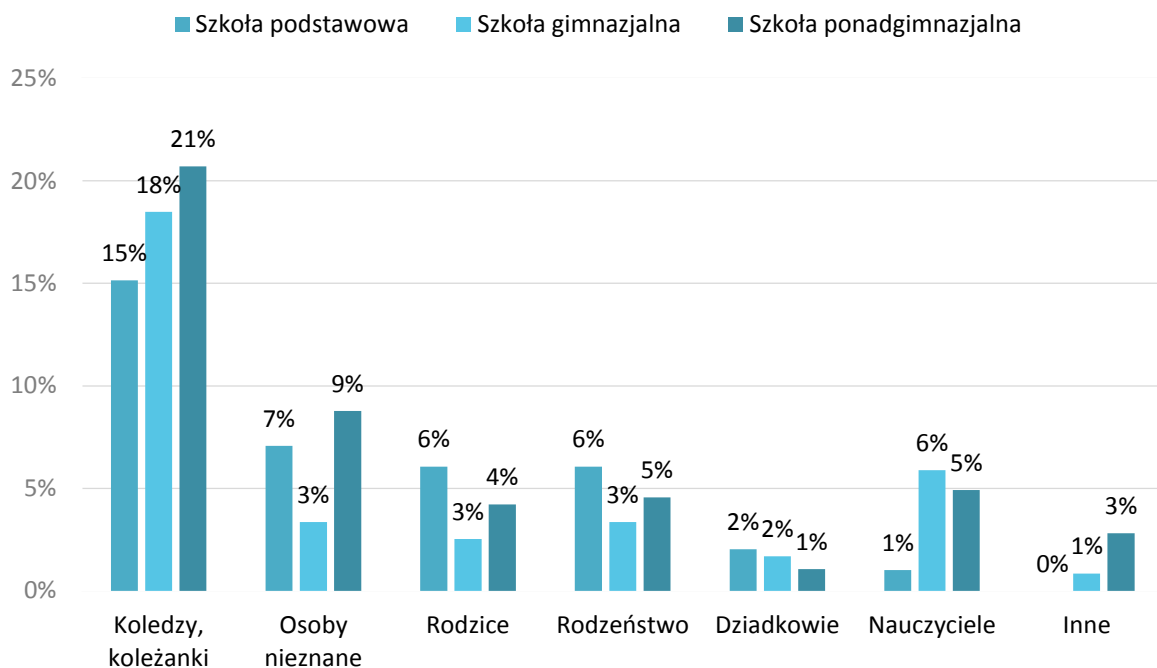
Wyk. 3.8. Wobec kogo przemoc była stosowana?

Większość respondentów twierdzi, że nigdy nie byli ofiarą przemocy. Ponad 20% uczniów szkoły podstawowej, 19% uczniów szkoły gimnazjalnej oraz 28% uczniów szkoły gimnazjalnej deklaruje odwrotnie. Jest to stosunkowo duży odsetek, który wskazuje na potrzebę prowadzenia działań profilaktycznych we wszystkich szkołach.

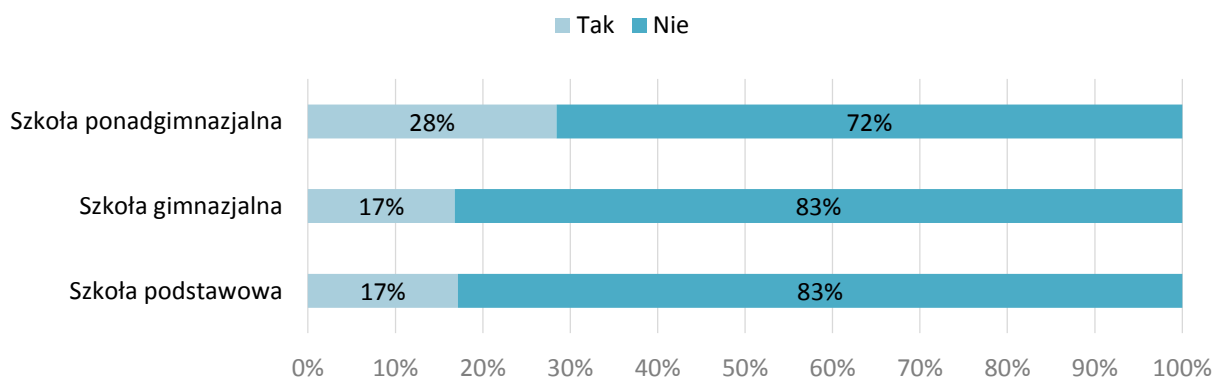
Wyk. 3.9. Czy zdarzyło Ci się być kiedykolwiek ofiarą przemocy?

Spośród uczniów, którzy doświadczyli kiedykolwiek przemocy największy odsetek deklaruje, że przemoc spotkała ich ze strony kolegów i koleżanek – wskazuje na to ponad co piąty badany uczeń szkoły ponadgimnazjalnej, 18% gimnazjalistów oraz 15% uczniów szkoły podstawowej. Na przemoc ze strony rodziców wskazuje 6% uczniów szkoły podstawowej, 3% gimnazjalistów oraz 4% uczniów szkoły ponadgimnazjalnej. Na przemoc ze strony rodzeństwa wskazuje 6% uczniów szkoły podstawowej, 3% gimnazjalnej oraz 5% ponadgimnazjalnej. Podobny odsetek uczniów szkoły gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej wskazuje na przemoc ze strony nauczycieli.

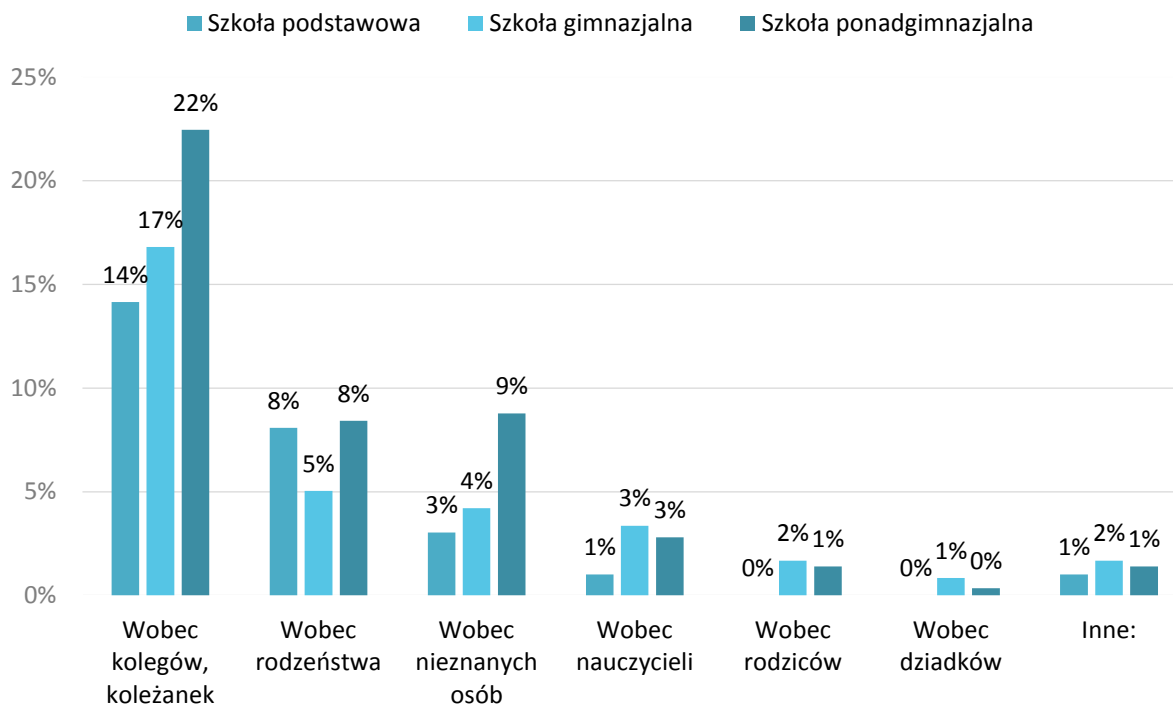
Wyk. 3.10. Kto stosował wobec Ciebie przemoc?

Większość badanych uczniów twierdzi, że nie stosowała nigdy przemocy. Do tego typu zachowań przyznaje się 28% uczniów szkoły ponadgimnazjalnej oraz po 17% szkoły gimnazjalnej i podstawowej.

Wyk. 3.11. Czy zdarzało Ci się być kiedykolwiek sprawcą przemocy?

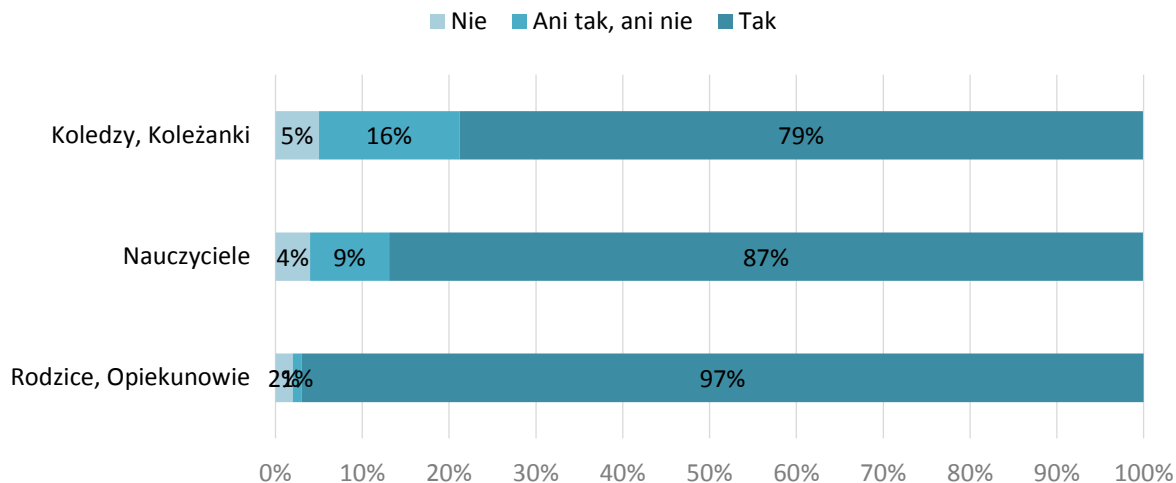
Uczniowie, którzy przyznali się do stosowania przemocy odpowiadali na pytanie wobec kogo zdarzyło im się stosować przemoc. Wśród nich największy odsetek wskazał kolegów i koleżanki – 22% uczniów szkoły ponadgimnazjalnej, 17% gimnazjalistów oraz 14% uczniów szkoły podstawowej. Otrzymane wyniki wskazują przede wszystkim na problem przemocy rówieśniczej. Do stosowania przemocy wobec rodzeństwa przyznaje się 8% uczniów szkoły podstawowej, 5% szkoły gimnazjalnej oraz 8% szkoły ponadgimnazjalnej. Pozostali ankietowani wskazywali również na nieznaną osobę, nauczycieli, rodziców oraz dziadków.

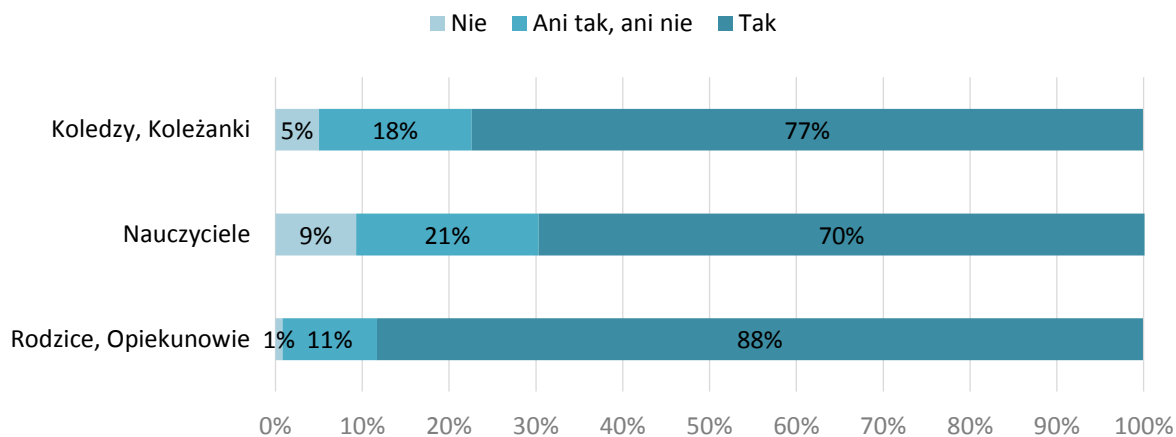
Wyk. 3.12. Wobec kogo zdarzyło Ci się stosować przemoc?

Większość ankietowanych uczniów czuje się bezpiecznie wśród wymienionych osób: kolegów i koleżanek, nauczycieli, rodziców lub opiekunów. Wszyscy uczniowie najbezpieczniej czują się wśród rodziców lub opiekunów – 97% uczniów szkoły podstawowej, 88% uczniów szkoły gimnazjalnej oraz 93% uczniów szkoły ponadgimnazjalnej.

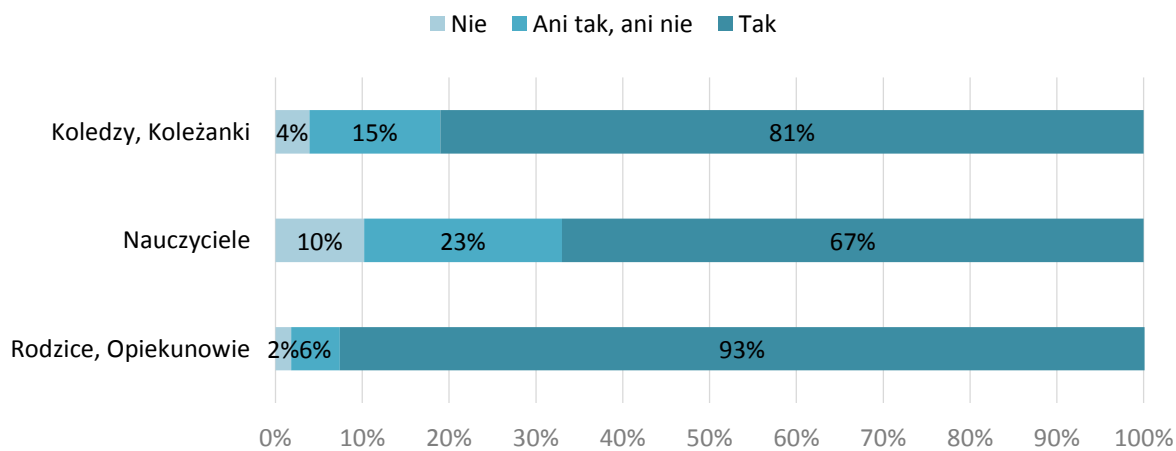
Ponad co piąty uczeń szkoły gimnazjalnej oraz szkoły ponadgimnazjalnej twierdzi, że nie czuje się bezpiecznie, ani niebezpiecznie wśród nauczycieli. Dane te można powiązać z poprzednimi pytaniami odnośnie przemocy rówieśniczej na terenie szkoły. Bez wątpienia jest to przesłanka do podejmowania działań profilaktycznych na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa dzieci i młodzieży na terenie szkoły.

Wyk. 3.13. Czy czujesz się bezpiecznie wśród wymienionych osób (Szkoła podstawowa)

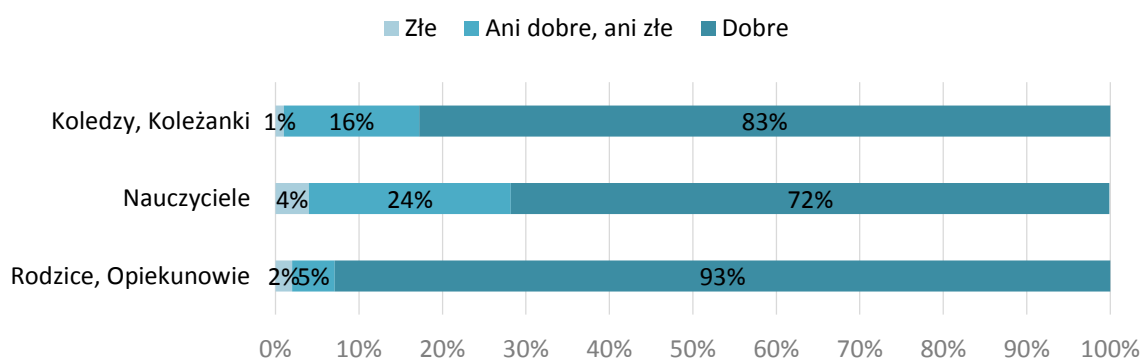
Wyk. 3.14. Czy czujesz się bezpiecznie wśród wymienionych osób (Szkoła gimnazjalna)

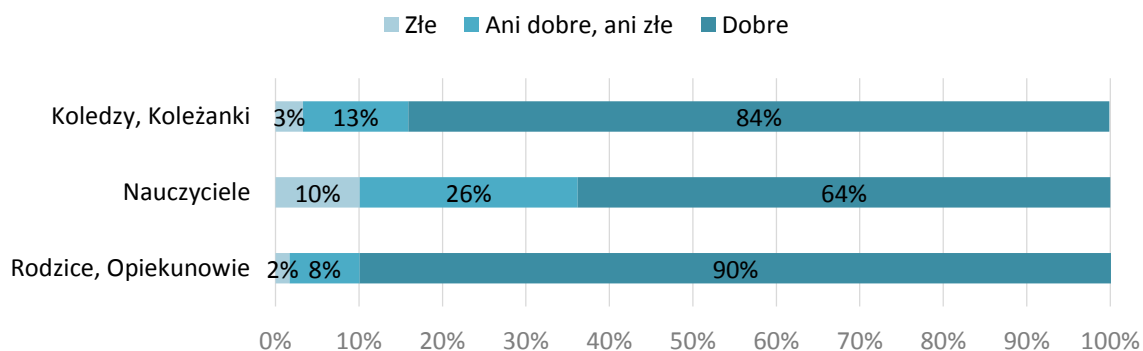
Wyk. 4.15. Czy czujesz się bezpiecznie wśród wymienionych osób (Szkoła ponadgimnazjalna)

Kolejne pytania w kwestionariuszu skierowanym do dzieci i młodzieży szkolnej gminy Lubliniec dotyczyły oceny relacji i więzi z wymienionymi osobami: koleżankami, kolegami, nauczycielami oraz rodzicami lub opiekunami. Większość respondentów ocenia relacje z tymi osobami jako dobre. Można zauważyć, że wraz z wiekiem wzrasta pozytywna ocena relacji rówieśniczych, zaś ocena więzi z rodzicami lub opiekunami stopniowo maleje.

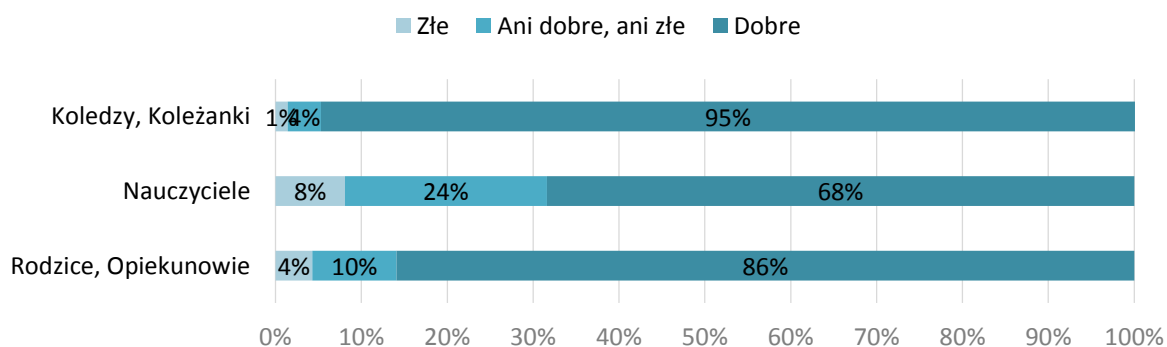
Około co czwarty uczeń szkoły gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej ocenia relacje z nauczycielami jako ani dobre, ani złe. Uzyskane dane są zbieżne z poprzednim pytaniem odnośnie poczucia bezpieczeństwa wśród tych osób.

Wyk. 3.16. Jak oceniasz swoje relacje i więzi z wymienionymi osobami? (Szkoła podstawowa)

Wyk. 3.17. Jak oceniasz swoje relacje i więzi z wymienionymi osobami (Szkoła gimnazjalna)

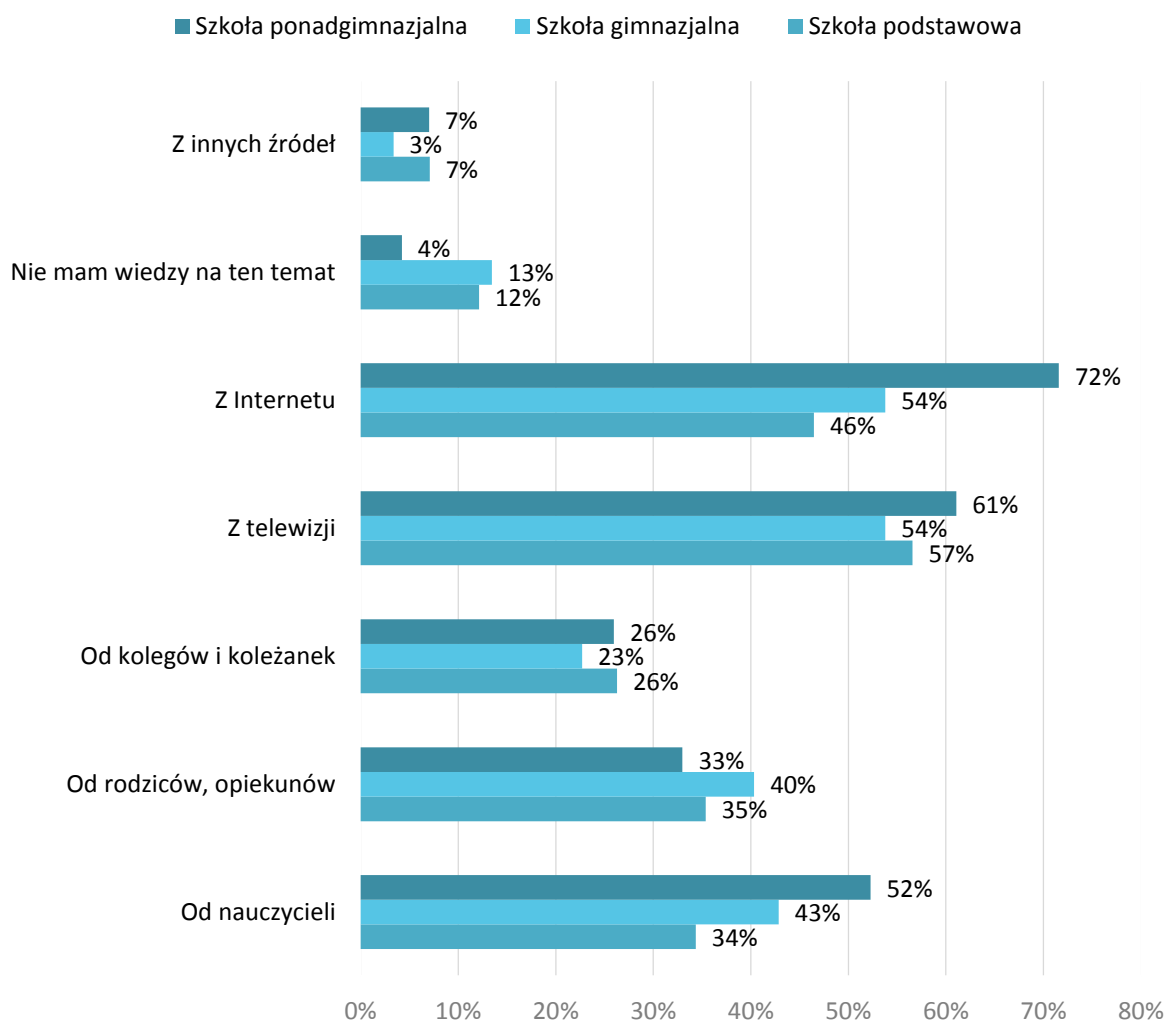

Wyk. 3.18. Jak oceniasz swoje relacje i więzi z wymienionymi osobami (Szkoła ponadgimnazjalna)

Najpopularniejszym źródłem wiedzy na temat przemocy i jej skutków dla badanych uczniów jest Internet oraz telewizja. Na Internet wskazuje 72% uczniów szkoły ponadgimnazjalnej, 54% szkoły gimnazjalnej oraz 46% szkoły podstawowej. Na telewizję wskazuje 61% uczniów szkoły ponadgimnazjalnej, 54% szkoły gimnazjalnej oraz 57% szkoły podstawowej. Wskazywanie nauczycieli, jako źródeł wiedzy w kwestiach związanych ze zjawiskiem przemocy rośnie wraz z wiekiem, co może być związane z większą ilością zajęć profilaktycznych skierowanych do starszych grup uczniów. Na nauczycieli wskazuje ponad połowa uczniów szkoły ponadgimnazjalnej (52%), 43% szkoły gimnazjalnej oraz 34% szkoły podstawowej.

12% uczniów szkoły podstawowej, 13% szkoły gimnazjalnej oraz 4% szkoły ponadgimnazjalnej deklaruje, że nie posiada żadnej wiedzy w badanym obszarze.

Na inne źródła informacji wskazuje 7% uczniów szkoły ponadgimnazjalnej, 3% gimnazjalistów oraz 7% uczniów szkoły podstawowej. Wśród innych źródeł pojawiały się odpowiedzi takie jak gazety, obserwacja sytuacji na boisku, czy gier komputerowych.

Wyk. 3.19. Skąd czerpiesz wiedzę na temat przemocy i jej skutków?

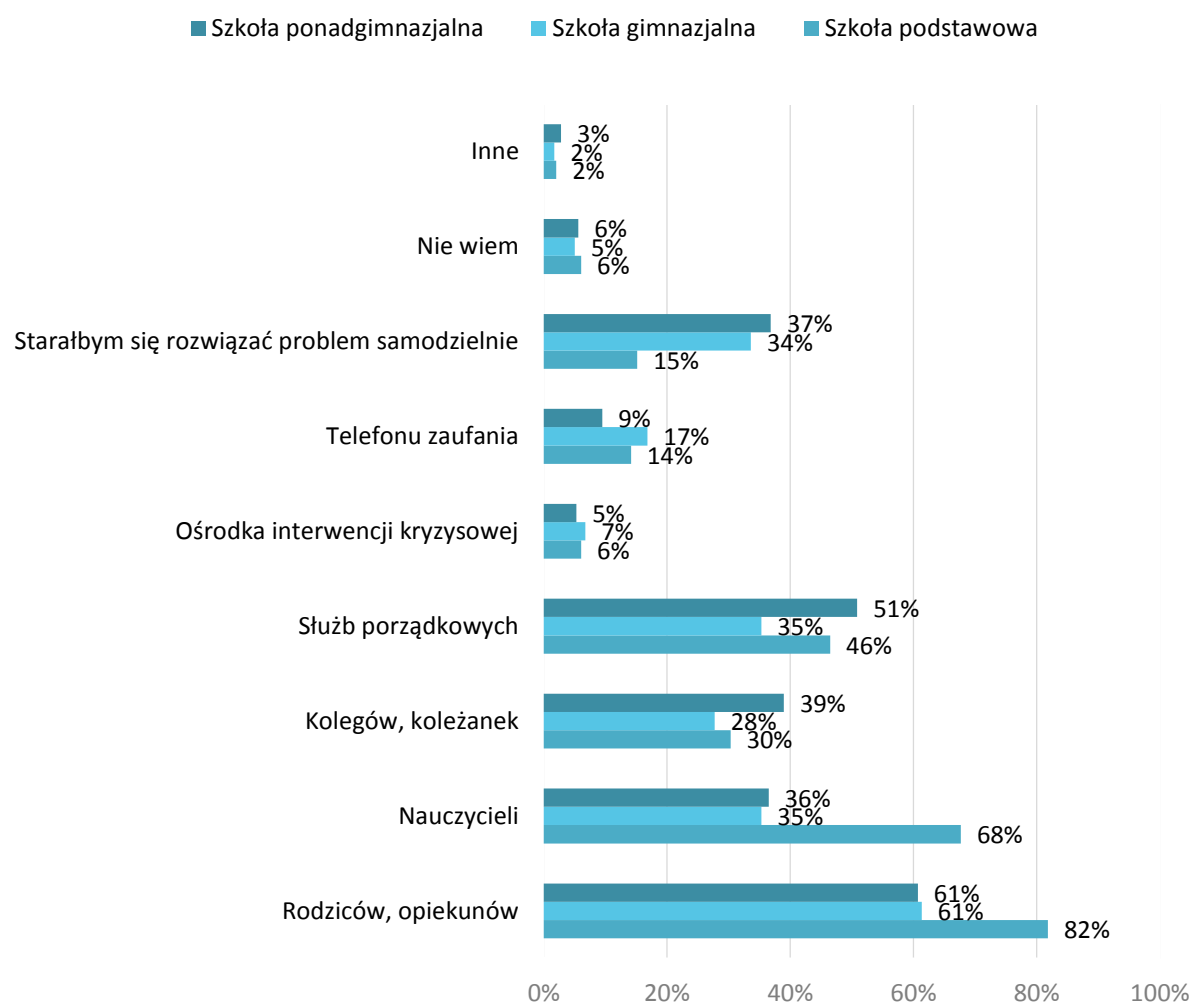

Uczniom zadano pytanie dotyczące szukania pomocy w sytuacji bycia świadkiem lub ofiarom przemocy. Uczniowie szkoły podstawowej szukali by pomocy przede wszystkim wśród osób starszych – rodziców, opiekunów (82%) lub nauczycieli (68%). Prawie połowa z nich zwróciłaby się również o pomoc do służb porządkowych (46%).

Większość uczniów szkoły gimnazjalnej szukałaby pomocy u rodziców lub opiekunów (61%). Znacznie mniejszy odsetek wskazań uzyskali nauczyciele (35%) oraz służby porządkowe (35%). Niepokojące jest, że podobna ilość respondentów wskazała również na chęć rozwiązywania problemu samodzielnie (34%).

Większość uczniów szkoły ponadgimnazjalnej szukałaby pomocy u rodziców lub opiekunów (61%) lub służb porządkowych (51%). Na trzecim miejscu pod względem wskazań są koledzy i koleżanki (39%), zaś kolejnym – samodzielne rozwiązywanie problemu (37%).

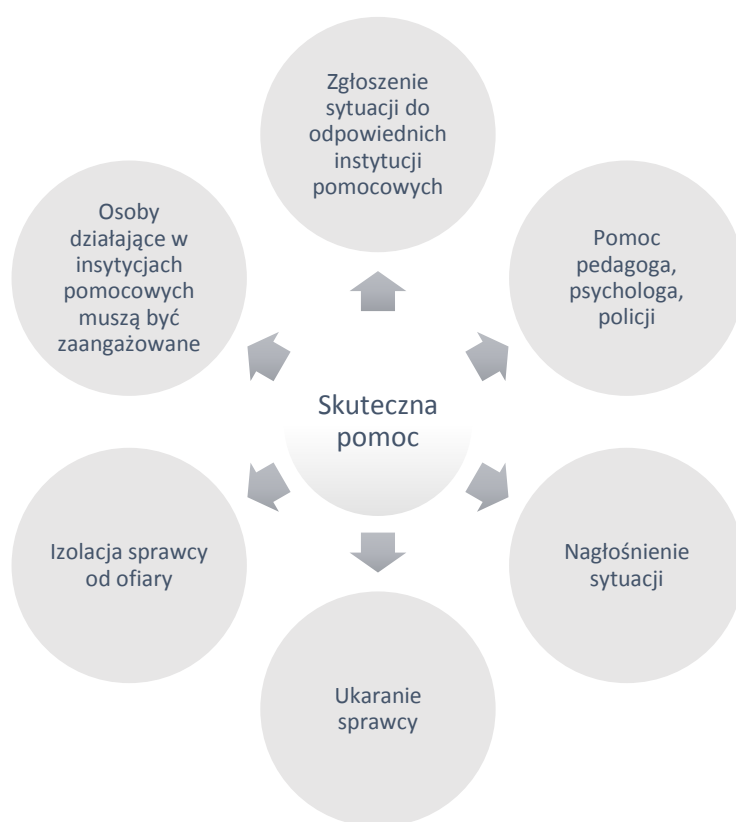
Warto zauważyć, że telefon zaufania (poniżej 17%) lub Ośrodek Interwencji Kryzysowej (poniżej 7%) jest rzadko wskazywany przez badaną młodzież szkolną.

Wyk. 3.20. Do kogo zwróciłbyś się o pomoc będąc świadkiem lub ofiarą przemocy?

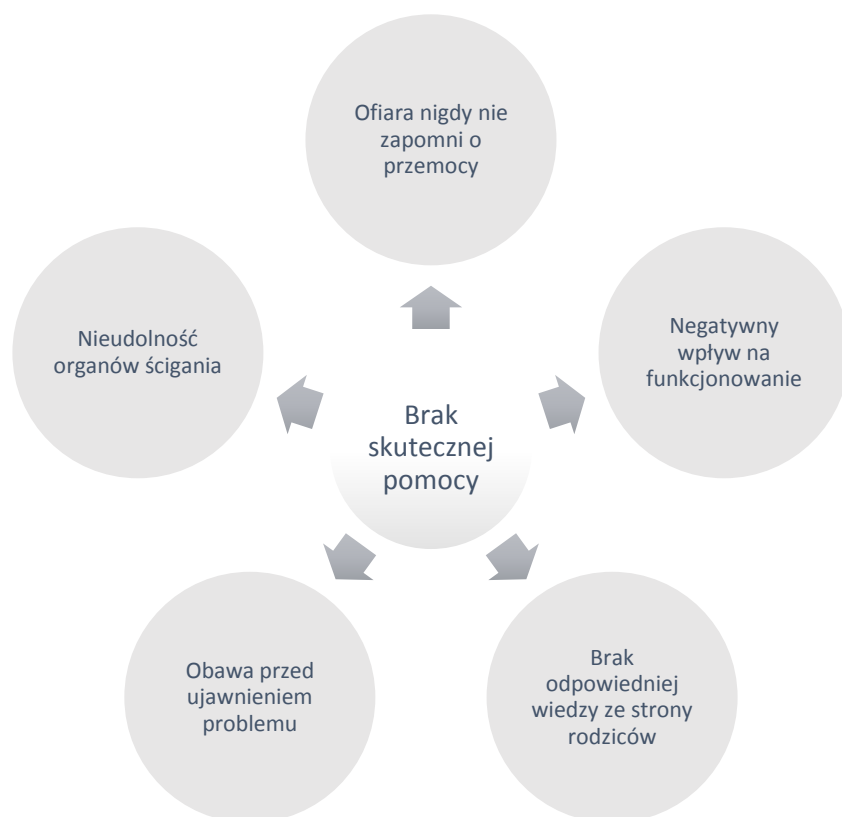
Na końcu zadano uczniom dwa pytania otwarte odnośnie opinii, czy osoby doświadczające przemocy mogą otrzymać skuteczną pomoc oraz co ich zdaniem można zrobić by poprawić bezpieczeństwo dzieci i młodzieży.

Zdaniem większości ankietowanej młodzieży, ofiary przemocy mogą otrzymać skuteczną pomoc, gdy zgłoszą się do odpowiednich instytucji pomocowych, takich jak policja, OPS, szpital, telefon zaufania lub inne poradnie. Badana młodzież zauważa również, że istotne jest z jaką osobą zetkną się ofiary przemocy w danej instytucji, ważne jest by była ona zaangażowana w swoją pracę i objęła opieką poszkodowanego. Pomoc rozumiana jest jako wsparcie, ukaranie sprawców, poruszenie świadków do działania, które prowadzi do rozwiązania sprawy.

Graf. 3.1. Ofiary przemocy mogą otrzymać skuteczną pomoc – argumenty

Ankietowani, którzy są przeciwnego zdania i twierdzą, że ofiary przemocy nie mogą otrzymać skutecznej pomocy argumentują przede wszystkim utrwaleniem czynu w pamięci ofiary i negatywnym wpływem na codzienne funkcjonowanie. W wypowiedziach pojawiały się również brak odpowiedniej wiedzy ze strony rodziców oraz nieumiejętne reagowanie ze strony dorosłych. Uczniowie wskazywali również na to, że przemoc jest problemem „wrażliwym”, zaś osoby, które doświadczają przemocy obawiają się ujawniać problem.

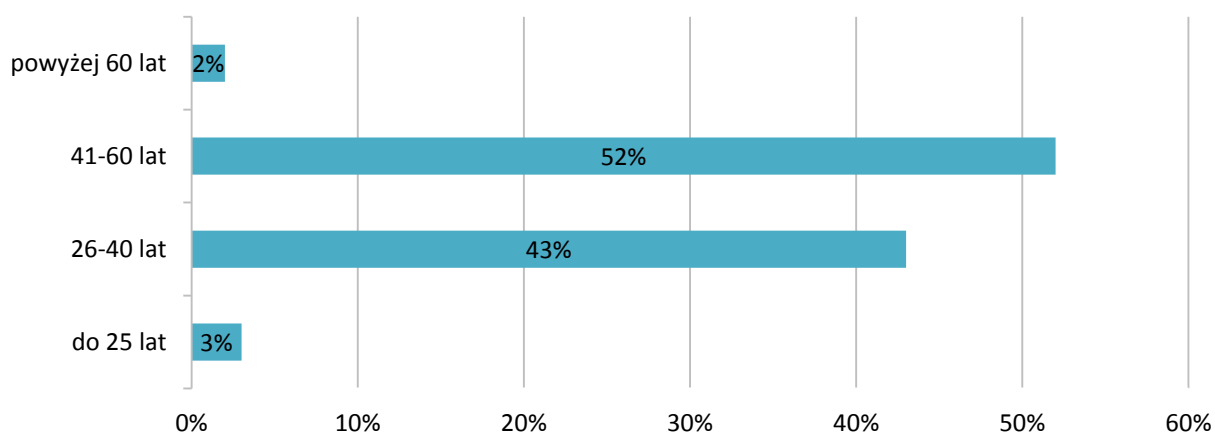
Graf. 3.2. Ofiary przemocy nie mogą otrzymać skuteczną pomoc – argumenty

Na koniec uczniowie poproszeni zostali o zastanowienie się nad działaniami służącymi poprawie bezpieczeństwa dzieci i młodzieży. Wśród ankietowanych, którzy udzielili wypowiedzi na pytanie pojawiły się odpowiedzi związane z poprawą bezpieczeństwa na terenie szkoły, edukowaniem dzieci i młodzieży odnośnie sposobów reagowania na zaistniałe trudne sytuacje. Wskazuje to na potrzebę prowadzenia działań edukacyjnych i profilaktycznych, których celem jest zwiększenie świadomości w zakresie bezpieczeństwa i konsekwencji stosowania przemocy.

4. Zjawisko przemocy w rodzinie z perspektywy dorosłych mieszkańców gminy Lubliniec

4.1. Struktura badanej próby

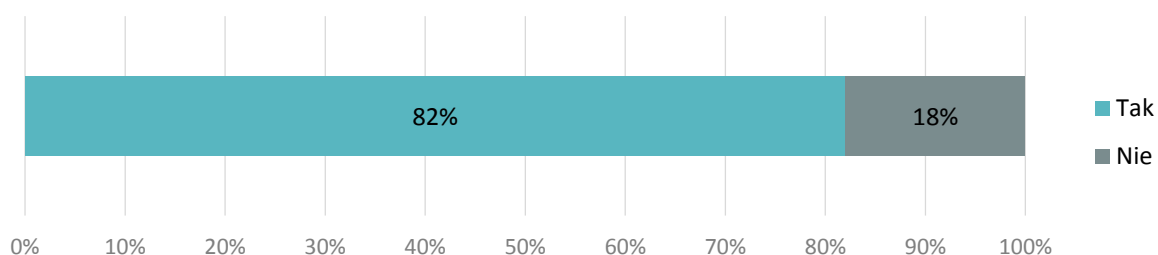
W badaniu wzięło udział 100 dorosłych mieszkańców gminy, w tym 70 kobiet oraz 30 mężczyzn. Najwięcej respondentów było kategorii wiekowej 41-60 lat (52%) oraz 26-40 lat (43%). Pozostali respondenci mieli albo do 25 lat (3%) lub powyżej 60 lat (2%).

Wyk. 4.1. Struktura badanej próby wg wieku

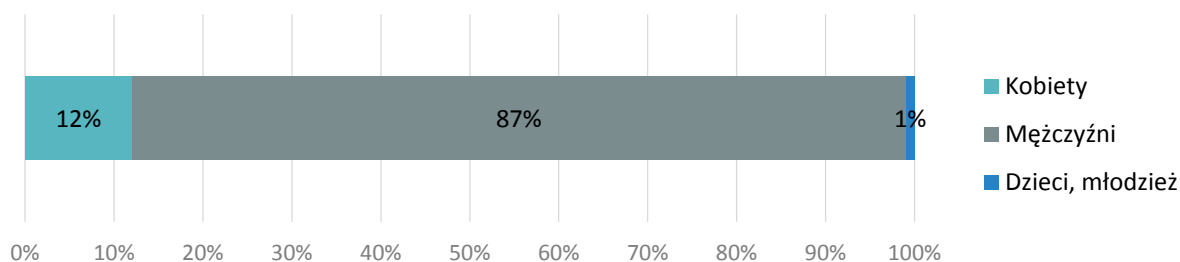
4.2. Uzyskane wyniki

Większość dorosłych mieszkańców uważa, że na terenie gminy Lubliniec występuje zjawisko przemocy w rodzinie (82%). Przeciwnego zdania jest 18% respondentów.

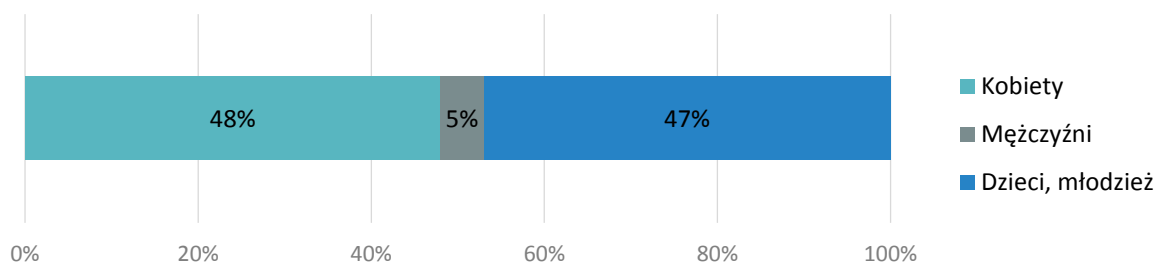
Wyk. 4.2. Czy w gminie występuje zjawisko przemocy w rodzinie?

Większość ankietowanych zaznaczyła, że sprawcą przemocy w rodzinie jest najczęściej mężczyzna. 12% jest zdania, że w roli sprawcy występuje kobieta, zaś pozostałe 1% twierdzi, że dzieci i młodzież.

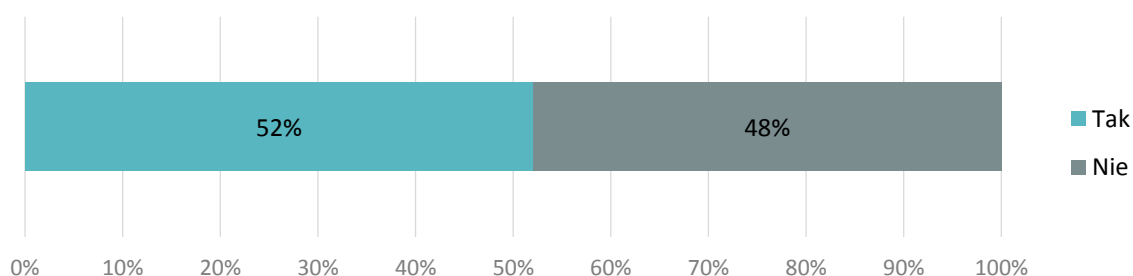
Wyk. 4.3. Kto jest najczęściej sprawcą przemocy w rodzinie?

Mniej więcej taki sam odsetek respondentów zaznacza, że ofiarami przemocy padają najczęściej kobiety (48%) oraz dzieci i młodzież (47%). Jedynie 5% twierdzi, że ofiarami mogą być również mężczyźni.

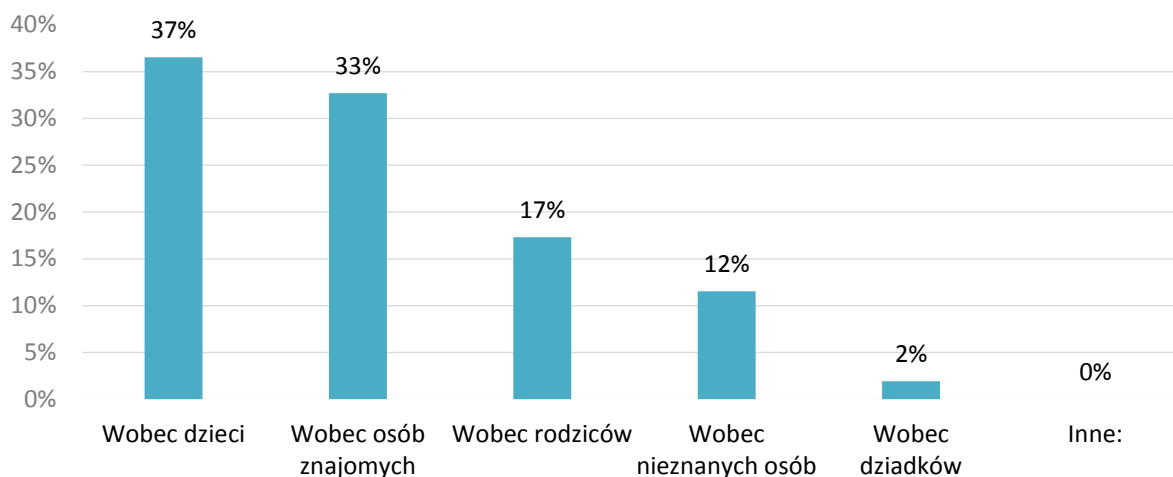
Wyk. 4.4. Kto jest najczęściej ofiarą przemocy w rodzinie?

Ponad połowa badanych mieszkańców gminy była kiedykolwiek świadkiem przemocy (52%).

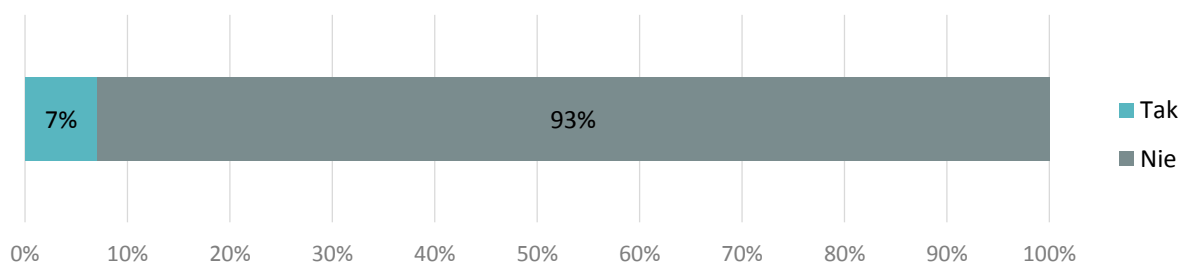
Wyk. 4.5. Czy był Pan/Pani kiedykolwiek świadkiem przemocy?

Spśród osób, które były świadkiem tego typu zachowań twierdzi, że przemoc stosowana była wobec dzieci (47%), osób znajomych (33%), rodziców (17%) lub wobec nieznanym osobom (12%).

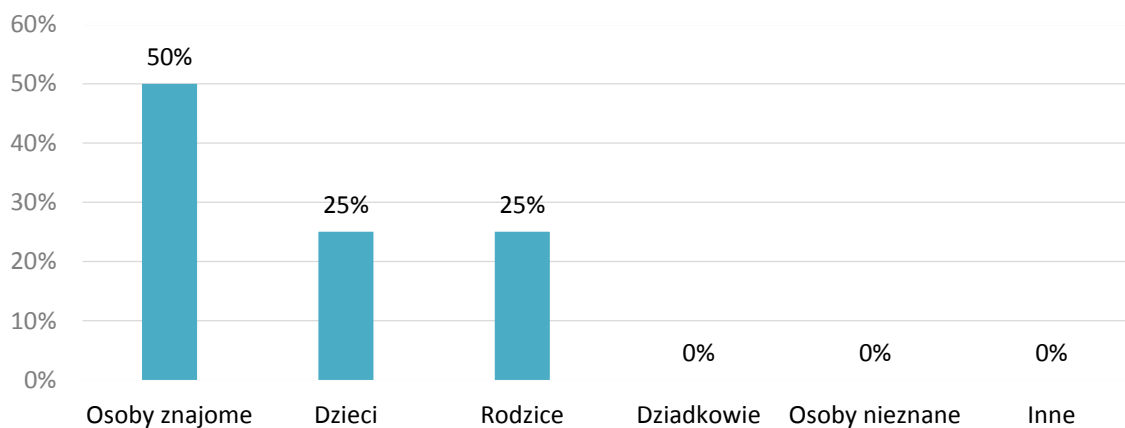
Wyk. 4.6. Wobec kogo przemoc była stosowana?

Zdecydowana większość badanych nie przyznaje, by była kiedykolwiek ofiarą przemocy (93%). Tego typu doświadczenia deklaruje 7% ankieterowanych mieszkańców.

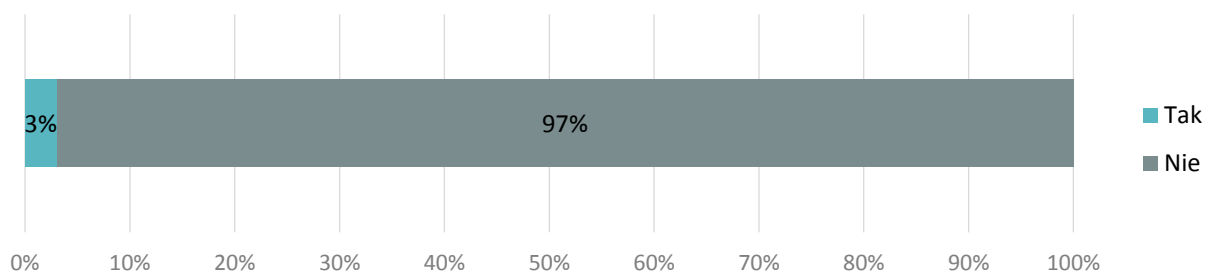
Wyk. 4.7. Czy był Pan/Pani kiedykolwiek ofiarą przemocy?

Wśród osób, które odpowiedziały na poprzednie pytanie twierdząco – 50% twierdzi, że przemoc wobec niej była stosowana przez osoby znane. Co piąty mieszkaniec doświadczający przemocy deklaruje, że przemoc wymierzana była przez dzieci lub rodziców.

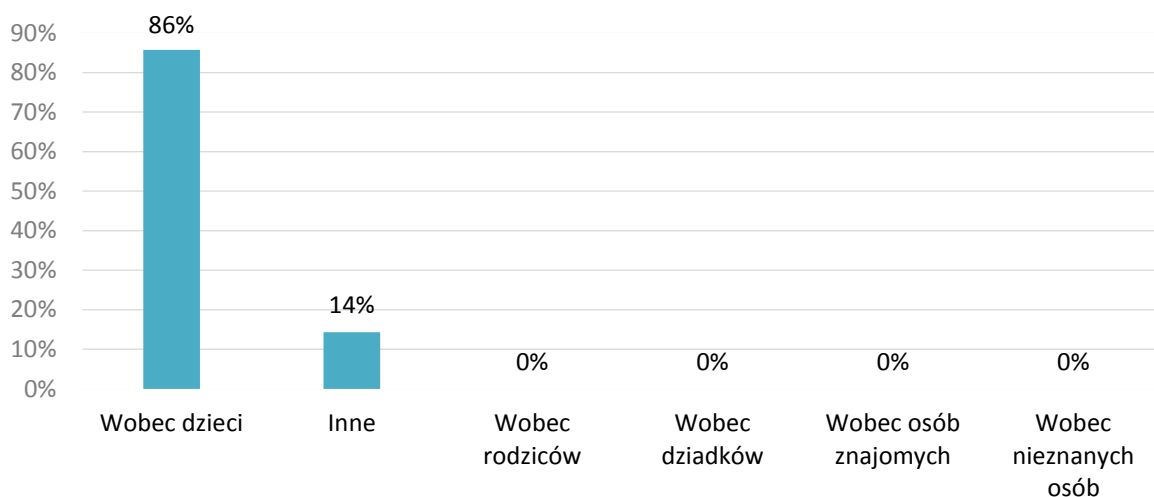
Wyk. 4.8. Kto stosował wobec Pana/Pani przemoc?

Do stosowania przemocy przyznaje się jedynie 3% mieszkańców gminy. Pozostałe 97% deklaruje, że nigdy nie stosowali przemocy.

Wyk. 4.9. Czy zdarzyło się Panu/ Pani być kiedykolwiek stosować przemoc?

Spośród osób, które przyznały się do bycia sprawcą przemocy, 86% zaznaczyło, że stosowało ją wobec dzieci.

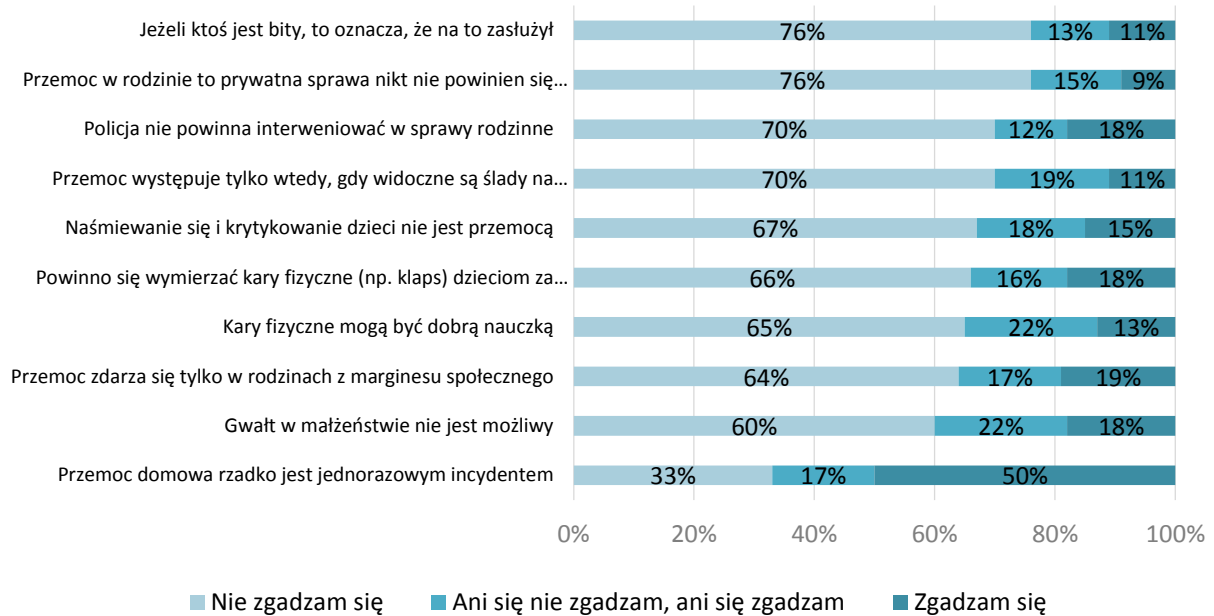

Wyk. 4.10. Wobec kogo zdarzyło się Panu/Pani stosować przemoc?

Kolejne pytania w ankiecie diagnozowały postawy mieszkańców wobec zjawiska przemocy i opierały się sprawdzeniu stosunku wobec popularnych przekonań związanych z badanym problemem. Na poniższym wykresie zebrano stwierdzenia, które pokazują różne podejścia do przemocy domowej, karania dzieci oraz przyczyny zjawiska. Większość mieszkańców wykazuje poprawną postawę wobec przemocy, jednak są kwestie wobec których opinie są niepokojące.

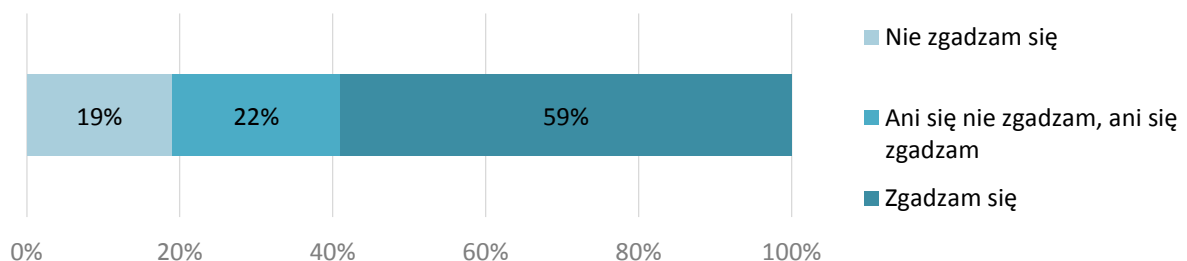
Prawie 20% badanych stwierdziło, że powinno się wymierzać kary fizyczne (np. klaps) dzieciom za złe zachowanie, zaś 16% nie wykazuje jednoznacznej postawy w tej kwestii. Można przypuszczać, że osoby te nie reprezentują przeciwstawnej postawy wobec wymierzania kar fizycznym i traktują je jako akceptowalny środek wychowawczy. 13% badanych uważa kary fizyczne za dobrą nauczki. 33% respondentów jest zdania, że przemoc domowa często jest jednorazowym incydentem. 19% jest zdania, że przemoc domowa dotyka przede

wszystkim rodziny z marginesu społecznego. 18% twierdzi, że gwałt w małżeństwie nie jest możliwy, zaś 22% wstrzymuje się od jednoznacznych deklaracji w tej kwestii. Są to wskaźniki alarmujące, które wymagają podjęcia odpowiednich kroków profilaktycznych.

Wyk. 4.11. Postawa wobec przemocy

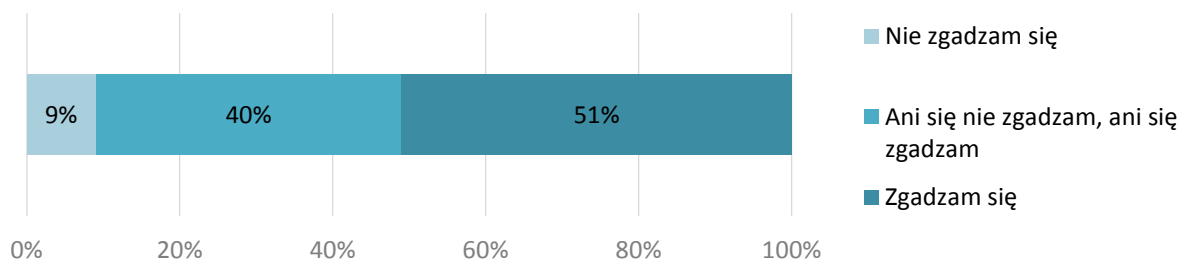
Ponad połowa badanych zgadza się ze stwierdzeniem, że główną przyczyną przemocy w rodzinie jest nadużywanie alkoholu. Świadczy to o utrzymywaniu się stereotypów odnośnie wiązania przemocy i problemu alkoholowego na zasadzie relacji przyczynowo – skutkowej. Należy edukować mieszkańców, że osoby uzależnienie od alkoholu nie jest przyczyną przemocy rodzinnej. Prawie co piąty badany wskazał poprawnie, że nadużywanie alkoholu nie jest przyczyną przemocy w rodzinie, zaś pozostałe 22% wstrzymało się od deklaracji w tej kwestii, co może pośrednio świadczyć o braku wiedzy.

Wyk. 4.12. Czy zgadza się ze stwierdzeniem „Główną przyczyną przemocy w rodzinie jest nadużywanie alkoholu”?

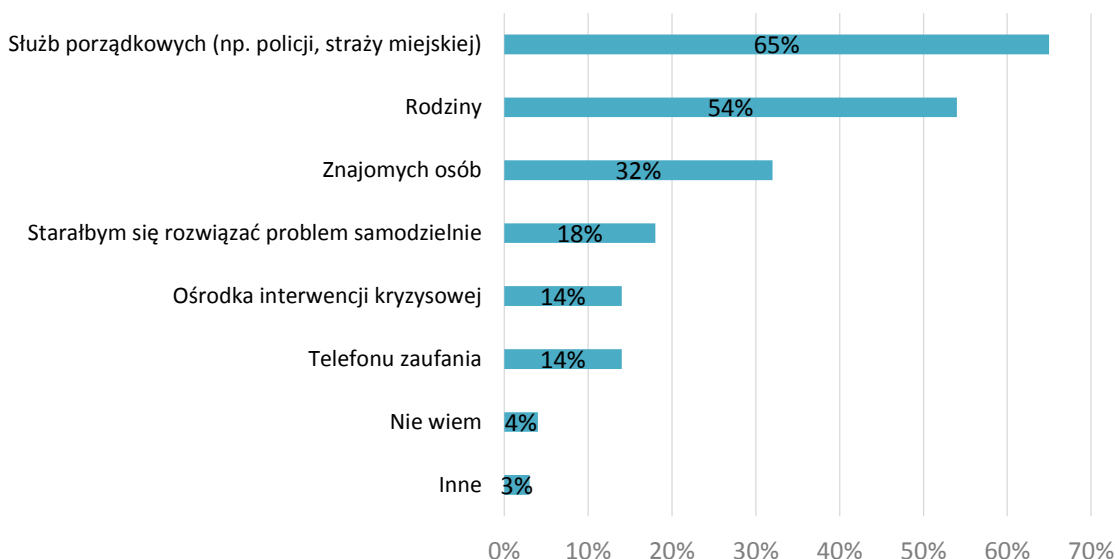

Połowa ankietowanych wskazuje, że ofiary przemocy mogą otrzymać skuteczną pomoc na terenie gminy Lubliniec. Jedynie 9% jest przeciwnego zdania w tej kwestii, zaś 40% wstrzymuje się od jednoznacznych deklaracji.

Wyk. 4.13. Czy ofiary przemocy mogą otrzymać skuteczną pomoc na terenie gminy Lubliniec?

Na koniec badania diagnozującego respondenci poproszeni zostali o wybranie form pomocy, do których zgłosiliby się będąc świadkiem lub ofiarą przemocy. Najwięcej wskazań uzyskały służby porządkowe (np. policja, straż miejska) – 65% oraz członkowie rodziny (54%). Należy jednak zauważyć, że pozostałe 45% nie skorzystałoby z pomocy oferowanej przez służby porządkowe, co jest wynikiem wysokim i może świadczyć o braku zaufania wobec tych instytucji. Małą popularnością wśród ankietowanych cieszą się również ośrodki i rozwiązania typowo związane z profilaktyką przeciw przemocy – na Ośrodek Interwencji Kryzysowej wskazało jedynie 14%, tak jak na Telefon zaufania. Prawie co piąty badany mieszkaniec próbowałby rozwiązać problem samodzielnie (18%).

Wyk. 4.14. Do kogo zwróciłby się Pan/Pani o pomoc będąc świadkiem lub ofiarą przemocy?

5. Zjawisko przemocy w rodzinie z perspektywy specjalistów w gminie Lubliniec

W ramach badania diagnozującego problem przemocy w rodzinie na terenie gminy Lubliniec przeprowadzono pogłębione wywiady jakościowe z 20 specjalistami. W badaniu wzięli udział pracownicy placówek szkolnych, w tym nauczyciele, pedagodzy oraz dyrektorzy oraz pracownicy socjalni, którzy udzielili informacji dotyczących diagnozowanego problemu społecznego w kontekście doświadczenia zawodowego. W celu zachowania anonimowości udzielanych odpowiedzi w raporcie badani zostali podpisani jedynie wykonywanym zawodem. Specjalistów pytano przede wszystkim o opinie na temat zjawiska przemocy domowej, w tym przemocy wobec dzieci i młodzieży, charakterystykę rodzin, w których dochodzi do tego typu zjawisk oraz możliwe formy reagowania. Respondenci dysponowali wiedzą praktyczną dotyczącą analizowanych zagadnień, chętnie dzielili się swoimi uwagami. Zebrane dane zostały przedstawione w formie matrycy zawierającej kluczowe wnioski, która została umieszczona w aneksie do niniejszego raportu.

5.1. Ocena problemu przemocy w rodzinie na terenie gminy Lubliniec

Zdaniem badanych zjawisko przemocy rodzinnej na terenie gminy Lubliniec na przestrzeni ostatnich lat wzrasta. W wypowiedziach udzielanych podczas wywiadu pogłębionego pojawiły się następujące opinie:

„Przemoc wzrasta (...) Prognozy wzrostowe są na podstawie informacji z Niebieskich Kart.” Pracownik socjalny

„Przemoc w rodzinie na terenie gminy wzrasta wraz z innymi problemami, z którymi borykają się rodziny.” Nauczyciel szkolny

Udzielane opinie wskazujące na tendencje wzrostowe dotyczyły przede wszystkim przemocy fizycznej w rodzinie, jak zwrócił uwagę jeden z respondentów – przemoc psychiczna, choć jest bardziej powszechną formą przemocy, jest znacznie trudniejsza do zdiagnozowania.

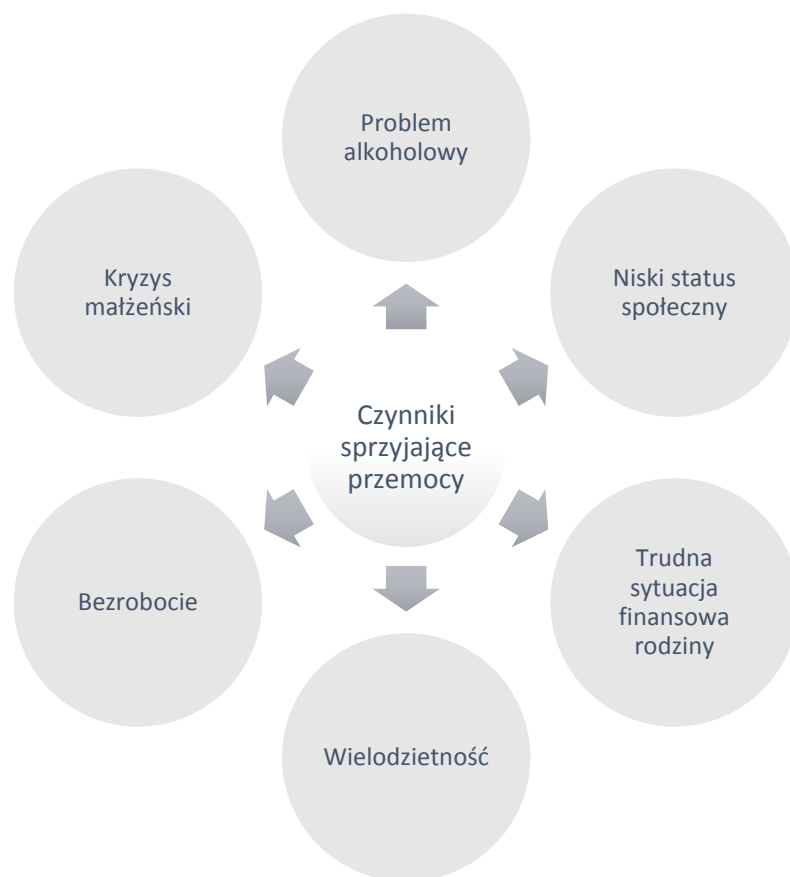
W Polsce brakuje zbiorczych analiz zawierających dane dotyczące zjawiska przemocy domowej. Trudna do określenia skala oraz dynamika badanego zjawiska wynika przede wszystkim z mnogości instytucji pośrednio i bezpośrednio analizujących akty przemocy w rodzinie. Na problem braku współpracy między instytucjami zwracali uwagę również badani specjaliści.

Przemoc w rodzinie to problem, który dotyczy nie tylko małżonków lub partnerów. Ofiarami przemocy w rodzinie padają równie często dzieci. Większość badanych stwierdziła, że na zjawisko przemocy domowej narażone są przede wszystkim kobiety oraz dzieci. W roli sprawcy przemocy najczęściej występuje mężczyzna – konkubent, mąż, który może być ojcem dzieci. Należy wzmocnić działania profilaktyczne nastawione na wczesne wykrywanie kryzysów i patologii w rodzinie, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony dzieci przed przemocą.

5.2. Czynniki sprzyjające przemocy w rodzinie

Badani poproszeni byli o identyfikację czynników sprzyjających zachodzeniu przemocy w rodzinie. Najczęstszym, wymienianym przez specjalistów, problemem związanym z zachodzeniem przemocy domowej jest nadużywanie alkoholu. Wniosek ten potwierdzają również inne badania, z których wynika, że przemoc w rodzinie często towarzyszy uzależnieniu od alkoholu. Równie istotny czynnik związany jest z sytuacją materialną rodziny – z zebranych informacji wynika, że rodziny, które mają niski status ekonomiczny lub borykają się z bezrobociem narażone są na akty agresji i przemocy. Warto zauważyć, że dane te nie mają charakteru przyczynowo – skutkowego, mówią jedynie o współwystępowaniu zjawisk. Poniżej wymienione przez specjalistów czynniki zostały przedstawione w formie grafu.

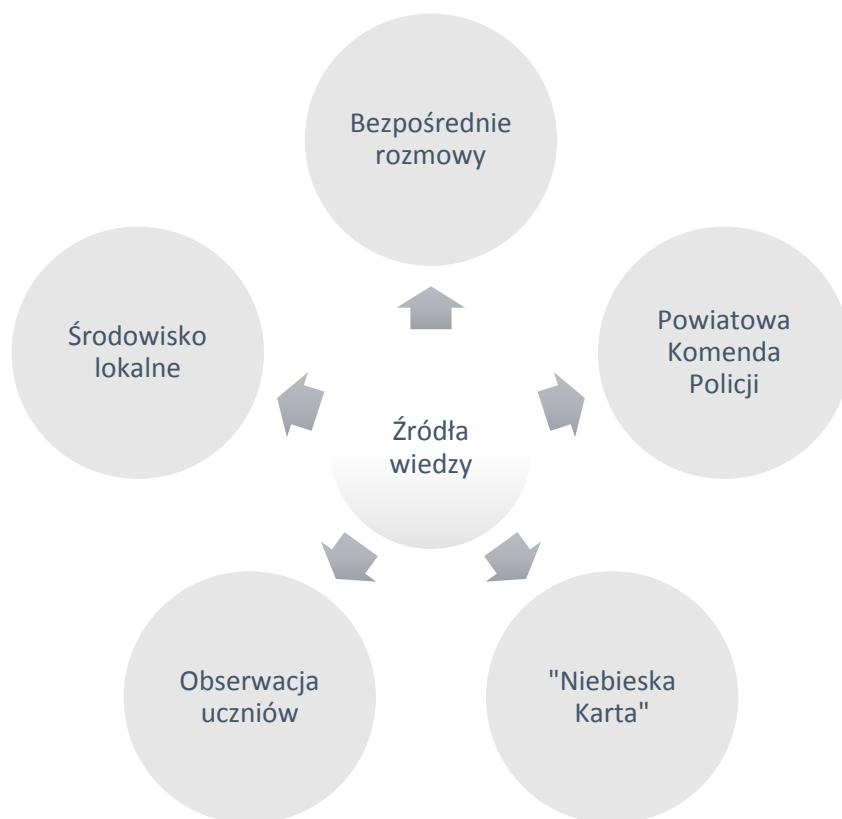
„Na przemoc narażone są według mnie rodziny wielodzietne z problemami dotyczącymi uzależnienia od np. alkoholu, gdzie brak jest stałej pracy, co powoduje nieudolność wychowawczą.” Nauczyciel szkolny

Graf. 5.1. Czynniki sprzyjające przemocy domowej wymienione w badaniu

5.3. Źródła wiedzy o przypadkach przemocy w rodzinie, sposoby reagowania oraz ich weryfikacja

Kolejne zagadnienia w rozmowach ze specjalistami dotyczyły źródeł wiedzy lub podejrzeń o stosowaniu przemocy w rodzinie, w tym przemocy wobec dzieci i młodzieży. Dla pracowników placówek szkolnych: nauczycieli, pedagogów oraz dyrektorów głównym źródłem wiedzy o przemocy w rodzinie są bezpośrednio rozmowy z uczniami, jego rodzicami lub opiekunami. Pracownicy socjalni kierują się przede wszystkim informacjami od Powiatowej Komendy Policji, która kieruje się procedurą „Niebieskiej Karty”. W pracy z rodzinami narażonymi na zjawisko przemocy wykorzystują wiedzę teoretyczną nabytą podczas szkoleń oraz wiedzę praktyczną związaną z doświadczeniem zawodowym. Poniżej przedstawiono wymienione przez specjalistów źródła wiedzy w formie grafu.

Graf. 5.2. Źródła wiedzy o przemoc w rodzinie wymieniane w badaniu

Najczęstszym sposobem reagowania pracowników placówek szkolnych w razie podejrzenia przemocy jest dokładne przeanalizowanie sprawy, a następnie reagowanie zgodnie z wytycznymi i procedurami. Dany przypadek ucznia zgłasza się do pedagoga, zaś rodziców kieruje do poradni. W ramach możliwości nauczyciele starają się działać we współpracy z kuratorem sądowym.

„Reagowanie w takich przypadkach to sprawa delikatna. Informacje przekazuje pedagogu szkolnemu lub psychologom, czyli specjalistom.” Nauczyciel szkolny

Pracownicy socjalni wskazywali przede wszystkim na monitoring rodziny oraz powiadamianie policji, w tym rozpoczęcie procedury „Niebieskiej Karty”. Niemniej jednak, jak twierdzi jeden z respondentów „sposobem reagowania w trudnych sytuacjach jest bezpośredni kontakt.” W ocenie pracowników socjalnych ofiary przemocy mogą otrzymać skuteczną pomoc na terenie gminy, najlepszy efekt odnosi stały monitoring rodziny zmagającej się z problemem przemocy domowej. Kontrola pracownika socjalnego oraz dzielnicowego gwarantowana jest w ramach procedury „Niebieskiej Karty”. Specjaliści zauważają, że same rozmowy nie przynoszą efektów, ważne by pomoc rodzinom opierała się na monitoringu i poparta była rozmowami.

W trudnych przypadkach najefektywniejszą formą ochrony ofiar przemocy domowej jest izolacja sprawcy przemocy od pozostałych członków rodziny. Działanie to chociaż odnosi pozytywny skutek dla bezpośredniego otoczenia sprawy jest procesem długotrwałym. Bariery w wdrażaniu procedury są przede wszystkim kwestie związane z biurokracją – długie terminy oczekiwania na rozprawy sądowe oraz problemy związane z eksmisją sprawcy. Wśród przeszkód w udzielaniu skutecznej pomocy ofiarom przemocy rodzinnej wymieniany był również czynnik instytucjonalny – brak współpracy pomiędzy ośrodkami pomocowymi.

6. Podsumowanie badania i rekomendacje do dalszych działań

- Badani uczniowie szkoły podstawowej, gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej nie mają problemu z klasyfikacją sytuacji lub zachowań związanych z przemocą fizyczną. Przemoc seksualną łatwiej identyfikują uczniowie szkoły podstawowej – wybierają zachowania takie jak dotykanie miejsc intymnych, czy zmuszanie do oglądania nagich osób jako niepożądane.
- Większość uczniów, którzy wzięli udział w badaniu diagnostycznym ma problem z jednoznacznym ustosunkowaniem się i klasyfikacją sytuacji lub zachowań związanych z przemocą psychiczną. Dane wskazują na potrzebę uzupełnienia wiedzy w tej kwestii oraz poinstruowania uczniów o możliwościach reagowania i szukania pomocy.
- Uczniowie wiążą zjawisko przemocy przede wszystkim z brakiem umiejętności panowania nad emocjami, nadużywaniem alkoholu lub innych używek oraz przebywaniem wśród osób zachowujących się w sposób agresywny. Warto zauważyć, że odpowiedzi związane z naśladownictwem zachowań agresywnych i przemocy różnicowały uczniów z poszczególnych szkół. Częste granie w gry komputerowe oraz oglądanie filmów ze scenami agresji i przemocy było częściej wskazywane przez młodszych ankietowanych – uczniów klas podstawowych.
- Niepokojące jest, że ponad połowę uczniów deklaruje, że byli oni świadkiem przemocy i wskaźnik odpowiedzi zwiększa się wraz z wiekiem – 62% w przypadku uczniów szkoły podstawowej, 64% szkoły gimnazjalnej oraz 73% uczniów szkoły ponadgimnazjalnej.
- Akty przemocy, których uczniowie byli świadkiem miały miejsce przede wszystkim na terenie placówki szkolnej. Wskazuje to na potrzebę zwiększenia poczucia bezpieczeństwa na terenie szkoły oraz w jej pobliżu.
- Badane dzieci i młodzież szkolną zmagają się przede wszystkim ze zjawiskiem przemocy rówieśniczej, na terenie szkoły oraz w jej pobliżu (np. boisku). Należy wzmocnić poczucie bezpieczeństwa dzieci i młodzieży na terenie gminy. Badani uczniowie wykazywali, że istotne jest dla nich by sprawa przemocy został w odpowiedni sposób ukarany. Konieczne jest kierowanie działań profilaktycznych w szkole również do potencjalnych sprawców przemocy wobec rówieśników i kładzenie nacisku na informowanie sprawców o konsekwencjach agresywnych zachowań.
- Do bycia ofiarom przyznaje się ponad co czwarty uczeń szkoły ponadgimnazjalnej, co piąty gimnazjalista oraz 23% uczniów szkoły podstawowej. Jest to duży odsetek, a należy mieć na

uwadze, że badania społeczne mają charakter deklaracyjny i respondenci nie zawsze przyznają się do trudnych lub wstydlivych dla nich sytuacji. Dane wskazują na potrzebę działań profilaktycznych i prewencyjnych przede wszystkim w obszarze przemocy rówieśniczej.

- Większość uczniów szkoły podstawowej w razie sytuacji bycia świadkiem lub ofiarom przemocy szukałaby pomocy wśród osób dorosłych – rodziców, opiekunów lub nauczycieli. Uczniowie szkoły gimnazjalnej zwrócili by się przede wszystkim do rodziców lub opiekunów. Niepokojące jest, że 34% twierdzi, że chciałaby rozwiązać problem samodzielnie. Uczniowie szkoły ponadgimnazjalnej również zwróciliby się o pomoc do rodziców, opiekunów ale także szukaliby pomocy u służb porządkowych.
- Zdaniem większości ankietowanej młodzieży, ofiary przemocy mogą otrzymać skuteczną pomoc. Barię w otrzymaniu pomocy jest przede wszystkim obawa przed ujawnieniem przemocy oraz utrwalenie czynu w pamięci ofiary, co negatywnie pływ na jej funkcjonowanie.
- Większość dorosłych mieszkańców jest zdania, że na terenie gminy Lubliniec występuje zjawisko przemocy w rodzinie (82%). Respondenci deklarują, że w roli sprawcy najczęściej występuje mężczyzna, zaś ofiarami przemocy w rodzinie są kobiety oraz dzieci.
- Ponad połowa dorosłych respondentów była kiedyś świadkiem przemocy (52%). 65% badanych szukałaby pomocy w razie sytuacji bycia świadkiem lub ofiarą przemocy u służb porządkowych (policji, straży miejskiej), 54% wskazuje również na szukanie pomocy u rodziny. Niestety instytucje i ośrodki, których statutowym celem jest pomoc ofiarom lub świadkom przemocy nie są często wskazywane przez ankietowanych – po 14% mieszkańców wskazało na Ośrodek Interwencji Kryzysowej oraz Telefon zaufania.
- Należy wzmocnić działania profilaktyczne nastawione na informowanie beneficjentów o możliwościach uzyskania pomocy oraz rozwiązywanie konfliktów i kryzysów w rodzinie na terenie gminy. By wzmocnić wiedzę mieszkańców gminy o ośrodkach, których celem statutowym jest pomoc osobom narażonym na zjawisko przemocy należy promować informacje na temat takich miejsc oraz oferowanych form wsparcia.
- Większość dorosłych ankietowanych wykazuje poprawną postawę wobec problemu przemocy, jednak badanie wykazało kwestie wobec których opinie są niepokojące. Prawie co piąty mieszkaniec jest zdania, że powinno się wymierzać kary fizyczne dzieciom (np. klaps) za złe zachowanie. Można przypuszczać, że osoby te traktują przemoc fizyczną jako akceptowalny środek wychowawczy. 13% mieszkańców uważa, że kary fizyczne są dobrą nauką. 18% jest zdania, że gwałt w małżeństwie nie jest możliwy.

- 59% ankietowanych mieszkańców jest zdania, że główną przyczyną przemocy domowej jest nadużywanie alkoholu. Wskazuje to na utrzymywaniu się popularnych stereotypów związanych ze zjawiskiem przemocy w rodzinie i postrzeganiem alkoholizmu jako jej przyczyny.

7. Rażące problemy uczniów w środowisku szkolnym, ich podłoże, a także wskazanie jakie umiejętności z obszaru problemów opiekuńczo – wychowawczych należy doskonalić

- Jednym z problemów uczniów odnoszącym się do środowiska szkolnego jest wysoki wskaźnik zachowań przemocowych na terenie szkoły i wokół niej. Blisko połowa badanych stwierdziła, że obserwowała akty przemocy w otoczeniu szkolnym, ten sam odsetek wskazał kolegów i koleżanki jako ofiary. Niemal jedna piąta jako sprawców wskazała również kolegów i koleżanki. Pomimo zdiagnozowania wysokiego poziomu poczucia bezpieczeństwa uczniów jest to przesłanka do wdrożenia programu lub zweryfikowania standardów bezpieczeństwa w szkołach. Ograniczenie aktów przemocy może zapewnić nie tylko monitoring zachowań podczas przerw, przed i po zakończeniu zajęć, ale również modyfikowanie postawy uczniów wobec przemocy w elemencie poznawczym, emocjonalnym i behawioralnym. Uczniowie powinni znać precyzyjny algorytm postępowania w obliczu przemocy, zdawać sobie sprawę z zasad wewnętrznych (w tym z konsekwencji) oraz czuć się odpowiedzialnymi za przerwanie krzywdzących zachowań. Na wzrost odpowiedzialności może wpłynąć kształtowanie poczucia wspólnoty za grupę rówieśniczą dzięki różnym formom zajęć i aktywności integrujących.
- Ważnym wnioskiem płynącym z badania jest zdiagnozowane nieprecyzyjne rozumienie przemocy przez uczniów we wszystkich grupach wiekowych. Głównie pod tym pojęciem rozumieją zachowania niewerbalne, bezpośrednie ataki oraz w dużej mierze przemoc seksualną, rzadko identyfikują w tych kategoriach krzywdzenie psychiczne. Wskazuje to na potrzebę uzupełnienia wiedzy w obszarze rozpoznawania różnych przejawów przemocy, sposobów reagowania i szukania pomocy. Rolą rodziców i opiekunów powinno być

uwrażliwienie podopiecznych na istotę zachowań przemocowych, jako że ich wspólnym mianownikiem jest nadużywanie siły pojętej w różny sposób np. przewaga fizyczna, psychiczna, anonimowość związana z korzystaniem z Internetu (cyberprzemoc). Jednocześnie powinno się zwrócić uwagę na uświadomienie podobnych konsekwencji stosowania przemocy niezależnie od jej charakteru.

- Czynnikiem wpływającym najsilniej na rozumienie przemocy przez dzieci i młodzież okazały Internet i telewizja. Są to główne źródła wiedzy szczególnie w przypadku najmłodszych uczniów. Jakość uzyskiwanych z nich informacji jest wypadkową kontroli rodzicielskiej i wpływu opiekunów na kształtowanie światopoglądu (korekcyjny wpływ). Warto edukować rodziców i opiekunów w obszarze współczesnych mediów, w tym technicznych możliwości ograniczenia dostępu do negatywnych treści oraz umiejętności asertywnego egzekwowania zasad bezpiecznego użytkowania.
- Pośrednio na identyfikowanie przemocy w kategorii krzywdzenia fizycznego mogą wpływać zdiagnozowane przekonania rodziców. Co piąty (a z uwzględnieniem postawy niezdecydowanej czterech na szczęście) dorosły ankietowany uważa kary fizyczne za funkcjonalny środek wychowawczy.
- U źródeł zachowań przemocowych leży nieumiejętność panowania nad emocjami, modelowanie zachowań agresywnych (zarówno podczas przebywania w grupie jak i w efekcie korzystania z brutalnych gier lub oglądania filmów nacechowanych przemocą) oraz stosowanie alkoholu i narkotyków, których wpływ obniża próg agresji.

OFERTA SPECJALNA

Uprzejmie informujemy, że w ciągu 12 miesięcy od wystawienia faktury za wykonanie diagnozy problemów społecznych za jej okazaniem przysługuje Państwu 20% zniżka na warsztaty profilaktyczne oraz szkolenia dla przedstawicieli służb i instytucji zajmujących się profilaktyką problemów społecznych ujętych w badaniu. Szczegóły u koordynatora.

Centrum Profilaktyki i Reeducacji "Atelier" Sp. z o.o.

ul. Grzegórzecka 10, 31-530 Kraków

tel/fax 12 427-21-41

kom. 535 528 787

e-mail: biuro@atelier-profilaktyka.edu.pl

www.atelier-profilaktyka.edu.pl